

શ્રી સ્વામિનારાયણો વિજયતેતરામ

‘શ્રી સ્વામિનારાયણ’

નામનો શાસ્ત્રસિદ્ધ સંપ્રદાય માન્ય અર્થ

અર્થાત

સ્વામિનારાયણ સંપ્રદાયના સમસ્ત સત્ય આશ્રિતાઓ સદા
જપનીય બજનીય “સ્વામિનારાયણ” મહામંત્રનો “સમુત્કર્ષ”
અને તેનો શાસ્ત્રાનુસારી શુદ્ધ “અર્થ” અને તેથી વિરુદ્ધ કરાતા
અશુદ્ધ ખંડાર્થનું ‘ખંડન.’)

*

શાસ્ત્રી હરિજીવનદાસજીના જૂના મુદ્રિત લેખમાંથી

: ઉદ્ધારક :

શાસ્ત્રી શ્રી હરિસ્વરૂપદાસજી

*

: પ્રકાશક :

શાસ્ત્રી હરિસ્વરૂપદાસજી કોઠારી

સ્વામિનારાયણ મંદિર,
રામપુરા રોડ, મુરત.

શ્રી સ્વામિનારાયણ વિજયતેતરામ
 'શ્રી સ્વામિનારાયણ'
 નામનો શાસ્ત્રસિદ્ધ સંપ્રદાય માન્ય અર્થ

અર્થાત

સ્વામિનારાયણ સંપ્રદાયના સમસ્ત સત્ય આશ્રિતોએ સદા જપનીય ભજનીય “સ્વામિનારાયણ” મહામંત્રનો “સમુત્કર્ષ” અને તેનો શાસ્ત્રાનુસારી “શુદ્ધ અર્થ” અને તેથી વિરુદ્ધ કરાતા અશુદ્ધ અંડાર્થનું “ખંડન.”

આ ઉદ્ધાવતાર શ્રીરામાનંદ સ્વામી પ્રવર્તિત સંપ્રદાયના ઉપાસ્ય ઇષ્ટદેવ ભગવાન શ્રીહરિનું અસાધારણ મંગળ નામ “સ્વામિનારાયણ” છે. આ મુખ્ય નામથી તેમની ભક્તિ ઉપાસના સંપ્રદાયમાં મુખ્ય પ્રવર્તે છે. દીક્ષિત અખિલ અનુયાયિઓને અહુર્નિશ જપવા ભજવા માટે આજ પડક્ષર નામમંત્રનો દીક્ષાદાતા આચાર્યે ઉપદેશ આપવો એમ પણ સ. પ્ર. ૪ અ. ૪૬ શ્લો. ૩૦ માં ગુણાક્ષરં તતો મંત્રં જપ્તું સર્વત્ર સર્વદા આવા શબ્દમાં વિધાન છે. ગુણ શબ્દ પદ સંખ્યામાં લીધો છે. આ શુભ સર્વોપરી નામનો પ્રયોગ સર્વ સંસ્થાઓમાં તથા વ્યવહારમાં પણ વિશેષતઃ પ્રવર્તે છે. મુખ્ય ગ્રંથ સત્સંગી જીવન પ્ર. ૧ અ. ૧ શ્લોક ૧૨ સ એવ સાક્ષાદ્ ભગવાન્ સ્વામિનારાયણાખ્યથા । પ્રસિદ્ધોઽસ્તિ તે આ સાક્ષાત્ શ્રીકૃષ્ણ ભગવાન સ્વામિનારાયણ નામથી પૃથ્વી ઉપર પ્રસિદ્ધ થાય છે. સ. પ્ર. ૨ અ. ૨૪ શ્લો. ૩૬ સૈવ નારાયણમુનિઃ સહજાનન્દ નામકઃ । સ્વામિનારાયણાખ્યશ્ચ સ્વામ્યાખ્યશ્ચ વિરાજતે (તે અમારા ગુરુશ્રી નારાયણમુનિ સહજાનંદ સ્વામિનારાયણ અને સ્વામી નામથી વિરાજે છે. સ. પ્ર. ૫ અ. ૬૬ શ્લો. ૧૭) હરિકૃષ્ણો ઘનશ્યામ નીલકण્ઠશ્ચ સ સ્મૃતઃ । સ્વામી ચ સહજાનન્દઃ સ્વામિનારાયણસ્તથા. ભગવાન શ્રીહરિનાં હરિકૃષ્ણ ઘનશ્યામ નીલકંઠ સ્વામી સહજાનંદ સ્વામિ-

નારાયણ આદિક અનેક શુભ નામો છે. આ રીતે ગ્રંથમાં અનેક પ્રયોગો છે. વચ. ગઢડા પ્ર. પદ માં ગમે તેવો પાપી હોય ને અંત-સમે જો તેને 'સ્વામિનારાયણ' એવા નામનું ઉચ્ચારણ થાય તો તે સર્વ પાપ થકી છુટીને બ્રહ્મ મોહોલને વિષે નિવાસ કરે.' એવો મહિમા વર્ણવવાપૂર્વક તથા લોચા ૧ માં 'શ્રીજી મહારાજ સર્વે હુરિભક્તને 'જય સ્વામિનારાયણ' કહીને હસતા થકા પોતાને ઉતારે પધાર્યા.' જનમંગળ સ્તોત્રમાં ૨લો. ૧૨ નામ ૪૯, ૫૦ 'સ્વામિનારાયણ: સ્વામી', આ રીતે છે. સર્વ મંગળ સ્તોત્રમાં ૨લો. ૭૩ નામ ૩૯૪ સ્વામિનારાયણા આ રીતે છે. શિક્ષાપત્રી ૨લો. ૧૦૮ નીશતાનંદમુનિકૃત ટીકામાં અંતે 'ય: સાક્ષાદ્ભગવાન...શ્રીસ્વામિ નારાયણ: સાક્ષાત્ ભગવાન્ ક્ષરાક્ષરપર શ્રીકૃષ્ણ ભગવાન સ્વામિનારાયણ નામથી પ્રકટ થયા. આ રીતે આ દિવ્ય નવા સંપ્રદાયમાં સકળ સંસ્કૃત પ્રાકૃત શાસ્ત્રોમાં તેના અદ્ભુત મહિમાનુવાદ સાથે વર્તે છે. આ સંપ્રદાયમાં કલ્યાણકારી આ નામ જપ ભજનની પ્રવૃત્તિ રામાનંદ સ્વામીના ચૌદમાના શુભ દિનથી કરી છે. એટલે સં. ૧૮૫૮ માગસર સુદી ત્રયોદશીએ રામાનંદ સ્વામી સ્વધામ પધાર્યા અને તેમના ચૌદમાને દિવસે શ્રીહુરિએ સમસ્ત અનુયાયીઓની સલા કરી તેમાં આ નવ્ય દિવ્ય નામથી ભજન કરવાનો સર્વાનુ-મતે નિર્ણય કર્યો છે.

આવા પ્રખ્યાત એક હારના જ વાચક નામમાં સ્વામી અને નારાયણ આ બે શબ્દનો અપૂર્વ સન્નિવેશ છે. આ શબ્દો પ્રાચીન શાસ્ત્રોમાં બહુધા જુદા જુદા આવે છે. તેને સાથે જોડવાથી 'સ્વામિનારાયણ' 'નારાયણસ્વામી' એવું એક નામ એક જ વ્યક્તિનું વાચક સુખેથી થઈ શકે છે. જેમ હુરિ અને કૃષ્ણ એ બન્ને નામો જોડવાથી 'હુરિકૃષ્ણ' કે 'કૃષ્ણહુરિ', એવું બીજું નામ થાય છે. જેમ હુરિ અને નારાયણ આ બે નામને સાથે મૂકવાથી હુરિનારાયણ નામ કહેવાય છે તેમજ કૃષ્ણનારાયણ, વાસુદેવનારાયણ આદિક

નામે આવે છે તેમ એ નામ પણ શબ્દકોષથી કે પ્રાચીન
વ્યવહારથી બહારનું કે અન્ય ગ્રંથાંડમાંથી કે અન્ય ભાષામાંથી
નવીન જ કદપી શોધી કાઢ્યું છે એમ નહિ, પરંતુ પ્રાચીન
શાસ્ત્રોમાં પણ એ નામ ઉપલબ્ધ થાય છે.

આ સાંપ્રદાયની ગુરુપરંપરામાં પ્રાચાર્ય તરીકે શ્રીહરિએ
સ્વીકારેલા શ્રીરામાનુજચાર્યે રચેલા શરણાગતિ ગદ્યના ભાષ્યમાં
શ્રીમન્નારાયણ સ્વામિન્નુ ઇત્યાદૌ મન્ત્રાન્તરે ચ તદ્ દૃષ્ટવ્યમ્
આવું વાક્ય લખીને નારાયણ અને સ્વામી શબ્દના સહ સંબંધ-
વાળો મંત્ર હોવાનું પણ જણાવ્યું છે. આ મંત્ર શ્રીમન્નારાયણઃ
સ્વામી દાસસ્ત્વમસિ તસ્ય વૈ (ભારદ્વાજ સંહિતાના પરિશિષ્ટ
ભાગનો અ. ૨ શ્લો. ૪૪) એજ છે.

આ શબ્દો નિરર્થક સંજ્ઞા માત્ર નહિ પણ અર્થવાળા હોવાથી
તેના અર્થો પણ અન્વર્થ તે તે સ્થળે પ્રાચીનોએ કરેલા મળી આવે
છે. યામુનમુનિકૃત સ્તોત્રરત્નના ૧૦ શ્લોકમાંના સ્વામિન્નુ શબ્દનો
તેના ભાષ્યમાં પતિ વિશ્વસ્વાત્મેશ્વરં, કરણાધિપધિવં, પ્રધાન
ક્ષેત્રજ્ઞપતિઃ, પતિપતીનાં 'एष भूतपतिरेष भूतपालः' ઇત્યાદિ શ્રુતિઓ
લખીને 'સમસ્ત જગતના પતિરૂપ' અન્વર્થ અર્થ સાંપ્રદાયિક
કર્યો છે. પતિ, ઇશ્વર અધિપતિ, નિયામક નાથ સ્વામી આદિક
શબ્દો એવા જ અર્થમાં બહુધા લેવાય છે. 'નારાયણ ! ત્વચિ ન
મૃગ્યતિ વૈદિકઃ કઃ આ સ્તોત્રરત્નના ૧૧ શ્લોકના ભાષ્યમાં
તથા પરંબ્રહ્મ પુરુષોત્તમો નારાયણઃ આ ગીતા ભાષ્યના ઉપોદ્ધાત
વાક્યની ટીકામાં નારાયણ શબ્દનો અર્થ સપ્રમાણ કર્યો છે. વિષ્ણુ-
નામ સહસ્ર સ્તોત્રમાં આવેલા નારાયણ નામનો તાત્ત્વિક અર્થ
તેના ભાષ્યમાં 'નારાયણાય વિદ્મહે' 'નારાયણઃ પરંબ્રહ્મ' 'एको
ह वै नारायण आसीत्' 'अथ दिव्यो देव पको नारायणः' ઇત્યાદિ
શ્રુતિઓ લખીને "જેનો ક્ષય નથી તે નર કહેવાય એટલે સ્વરૂપ
સ્વભાવથી જે નિત્ય વસ્તુઓ ચેતન અચેતન તે નર કહેવાય. તેના

જે સમૂહો તે નાર કહેવાય, તે અયન-આશ્રય જેમને છે, એટલે નારનો વ્યાપકપણે આશ્રય કરી રહેલા અથવા તે નારના અયન-આશ્રય એટલે તેના અંતરાત્માપણે આધારભૂત તે નારાયણ કહેવાય. અર્થાત્ ચિદચિદાત્મક સર્વ વિશ્વમાં અંદર બહાર આત્માપણે વ્યાપી રહેલા એવો નારાયણ નામનો અર્થ કરવામાં આવ્યો છે. આ અર્થના સમર્થન માટે અન્તર્વહિશ્ચ તત્સર્વં વ્યાપ્ય નારાયણઃ સ્થિતિઃ આ વેદ પ્રમાણ છે. રિઙ્ ક્ષયે-ન રીચતે ન ક્ષીયતે ન નશ્યતિ इति नरः नाराणम् समूहः नारं, नारं क्षयनं यस्य सः नारायणः ભગવાનનાં નામે અનંત છે. તેમાં વ્યાપક અવ્યાપક એવા ભેદથી બે પ્રકાર છે. ભગવાનનાં ગુણ કર્મને કહેનારાં જે નામે તે અવ્યાપક અને સ્વરૂપતઃ વ્યાપ્તિને પ્રતિપાદનારાં જે નામે તે વ્યાપક કહેવાય, અવ્યાપક નામેની અપેક્ષાએ વ્યાપક નામેનું શ્રેષ્ઠપણું ‘નારાયણાય વિદ્મહે’ ‘વાસુદેવાય ધીમહિ, તન્નો વિષ્ણુઃ પ્રચોદયાત્’. આ ગાયત્રી મંત્રમાં નારાયણ વાસુદેવ અને વિષ્ણુ આ ત્રણ વ્યાપક નામેના નિર્દેશથી સિદ્ધ થાય છે. ત્રણેય નામનો અર્થ ‘વ્યાપક’ એવો થાય છે. આ ત્રણ નામેમાં જે વિષ્ણુ નામ છે, તે ફક્ત વ્યાપ્તિ તો કહે છે. એમાં વ્યાપ્તિનો પ્રકાર કહ્યો નથી. વ્યાપ્તિનો પ્રકાર તો સર્વાધારપણે અંતર્યામિરૂપ માન્યો છે. ‘કેમાં વ્યાપે છે’, તો એ પદાર્થ પણ વિષ્ણુ શબ્દ ગમ્ય નથી. ‘પરંતુ અમુકમાં વ્યાપે છે’ એમ અધ્યાહારથી લેવો પડે છે. ફક્ત સ્વરૂપમાત્ર પ્રતિપન્ન થાય છે. પણ ગુણવાળાપણું જ્ઞાત થતું નથી. એમ હોવાથી વિષ્ણુ મંત્રમાં અર્થની પુષ્કળતા નથી. વાસુદેવ મંત્રમાં પણ શામાં વ્યાપે છે, એ વ્યાપ્ય પદાર્થ તો અધ્યાહારથી ગમ્ય છે. પણ વાસુદેવ શબ્દથી ગમ્ય નથી. એ આવા ગુણવાળા છે. એના લાભ માટે તો ‘ભગવતે વાસુદેવાય’ એમ સાથે ભગવચ્છબ્દનો પ્રયોગ કરવો પડે છે. એમ હોવાથી વાસુદેવ મંત્રમાં અર્થની પુષ્કળતા જોઈએ તેવી નથી. નારાયણ મંત્રમાં તો નાર શબ્દથી જ ‘કે માં વ્યાપે

છે' એ વ્યાખ્ય પદાર્થો (ચિદચિત્સમુદાય) ઉઘાડા કહ્યા છે. કેવી રીતે વ્યાપે છે. એનો પ્રકાર પણ નારા અચનં ચક્ષ્ય એમ બહુ-ત્રીહિ વ્યુત્પત્તિથી અંતઃપ્રવેશ કરીને ધારકપણે વ્યાપ્તિરૂપ કહ્યો છે. એમ વ્યાખ્ય-વ્યાપક બન્ને પદાર્થો નારાયણ સંજ્ઞામાં આવી જાય છે. અને વિષ્ણુ વાસુદેવની પેઠે વ્યાખ્ય પદાર્થની અધ્યાહારથી અપેક્ષા પડતી નથી. આ રીતે વિષ્ણુ વાસુદેવ શબ્દ કરતાં પણ નારાયણ નામમાં અર્થની પુષ્કળતા છે. વળી વિષ્ણુ ગાયત્રી મંત્રમાં નારાયણ નામ પહેલું મૂક્યું છે. સ. પ્ર. ૪ અ. ૨૩ માં નારાયણ વાસુદેવ વિષ્ણુ એમ આચમન વિધિમાં ત્રણ નામોનું સ્મરણ કરવાનું કહ્યું છે. એમાં પણ નારાયણ નામ પ્રથમ છે. આ કારણથી નારાયણ નામની નિરતિશય શ્રેષ્ઠતા સાબિત થાય છે.

આવા ખાસ કારણથી જ શ્રુતિ-સ્મૃતિમાં જગત્કર્તા પરમાત્માનો નારાયણ નામથી મુખ્ય નિર્દેશ સર્વોપરી મહિમા ઉદ્ઘોષીને મુક્ત કંઠે અત્યાદરથી કર્યો છે. નારાયણપરા વેદાઃ (ભાગ.) સર્વ વેદો નારાયણ પર છે. એમ સર્વ વૈદિકો માને છે. વેદમાં જે નારાયણાનુવાક છે. તેમાં પરવિદ્યા વડે ભેદ કોણ છે ? તો નારાયણ જ છે. એમ સ્પષ્ટ કહે છે. एको ह वै नारायण आसीत् न ब्रह्मा नेशानः, (મહોપનિષદ) આ શ્રુતિ નારાયણ જ સર્વકારણ છે. એમ મુક્ત કંઠે કહે છે. एष सर्वभूतान्तरात्माऽपहृत्पाप्मा दिव्यो देव एको नारायणः આ શ્રુતિ નારાયણનું જ સર્વાન્તરાત્માપણું, દિવ્ય-પણું અને અદ્વિતીય દેવતાપણું સ્પષ્ટ કહે છે. આ ઉપરથી ભવ બ્રહ્માદિ અને અક્ષરાદિકથી જુદું પાડનારું પરમાત્માનું અસાધારણ નામધેય નારાયણ છે, એમ નિશ્ચિત થાય છે. આ નામ વેદની સર્વ શાખાઓમાં પરબ્રહ્મનું મહાપ્રસિદ્ધ છે. ભારતાદિકમાં તથા પુરાણોમાં પણ આ નામનો જ બહુધા ઉલ્લેખ કરેલો છે. તત્ત્વ-મેકો મહાયોગી હરિર્નારાયણઃ પરઃ (ભાર. શા. મો.) એમ નારાયણને જ મુખ્ય ઉપાસ્ય તરીકે નિરૂપે છે. 'આલોડય સર્વ-

શાસ્ત્રાણિ વિચાર્ય ચ પુનઃ પુનઃ । इदमेकं सुनिष्पन्नं ध्येयो
 નારાયણઃ સદા ॥ સર્વ શાસ્ત્રો વારંવાર અમે મંથન કરીને વિચારતાં
 આજ એક સાર કાઢ્યો છે કે એક નારાયણ ભગવાન જ ધ્યાન કરવા
 યોગ્ય છે. નારાયણસમો દેવો ન ભૂતો ન ભવિષ્યતિ ।
 एतद्रहस्यं वेदानां पुराणानां च सत्तमम्, ઈત્યાદિ આવા
 અનેક પ્રમાણો છે. ભાગ. સ્કં. ૬ માં આવેલા અબ્ધિભિલો-
 પાખ્યાનમાં નારાયણનું પારમ્ય અને તેમના નામનો મહિમા
 નિરતિશય નિરૂપ્યો છે. શિક્ષાપત્રી સત્સંગિજીવન જનમંગળ સર્વ
 મંગળ વિગેરેમાં જગત્કર્તા પરમાત્માનો નિર્દેશ નારાયણ નામથી
 કરવાપૂર્વક તેમનો અનવધિ મહિમા કહ્યો છે.

साक्षान्नारायणः स्वयम्, भृशं घन्यो लब्ध्वा नयनपथि
 નારાયણમહં. નારાયણ ગુરુવરં, 'गोविन्द नारायण' 'नारायणं
 नरकतारणनामधेयम्' 'नारायणं परमयैव मुदास्मरन्तं' 'कृष्णो
 नारायणो हरिः' 'नारायणो नरसखो बदरीशः' નારાયણઋષયે
 આવાં સત્સંગિજીવનમાં અનેક પ્રમાણો છે. અને શ્રીહરિને નારાયણ
 નામથી જ નિરૂપ્યા છે. અનાદિ પરાત્પર પરમાત્માનું જ
 વાચક અસાધારણ મંગળ જપનીય નામ નારાયણ હોવાથી તે
 નામથી જ શ્રીજીને નિરૂપવાથી તેમનો સર્વાધિક મહિમા આવે છે.
 માટે જ શ્રીહરિને અવતારી તરીકે નિરૂપવાને ખાસ પ્રસંગે પણ
 સત્સંગિજીવનમાં 'मत्स्यं कूर्मं वराहं... धृतपुरुषपुषं नौमि नारायणं
 त्वाम् એમ કેવળ નારાયણ નામથી જ નિરૂપ્યા છે. નારાયણ
 શબ્દ તો વેદ વેદાંત વેદ અનાદિ જગત્કર્તા પરમાત્માનો જ મુખ્ય
 વાચક અસાધારણ અનન્યગામી છે. તેમના રામકૃષ્ણાદિ અવતારો
 પણ અનન્ય તત્ત્વ હોવાથી તેમનો પણ નારાયણ શબ્દથી પ્રયોગ
 તે તે શાસ્ત્રોએ બહુશઃ ઉદ્ધોષીને કર્યો છે. ભાગવત (ટીકામાં)
 नराणामात्मत्वाद्धीशत्वाच्चाखिललोकसाक्षित्वाच्च जलायन
 ત્વાच्च नारायणः જીવપ્રાણી માત્રના અંતરાત્મા, અધીશ સાક્ષી

અને જલને વિષે શયન કરનાર હોવાથી તમે નારાયણ છે એમ કહ્યું છે.

વચનામૃતમાં પ્ર. ૨૧ અને પુરુષોત્તમ નારાયણ તે સર્વના સ્વામી છે. તેમ એ નારાયણ પોતાને ઐશ્વર્ય કરીને સર્વોપરી વર્તે છે. નારાયણ જેવા તો એક નારાયણ જ છે. લો. ૧૩ તથા ભગવાનના જે ઘણાક અવતાર થયા છે તેને એમ જાણીએ છીએ જે એ સર્વે અવતાર તે નારાયણના છે.... એવા જે શ્રી નારાયણ પુરુષોત્તમ...લો. ૧૪ તમે તો નારાયણ છો માટે તમારું ધામ દેખાડો. ત્યારે અક્ષરધામ દેખાડ્યું. લો. ૧૮ અને ભગવાન સર્વના સ્વામી છે. માટે સર્વ ક્રિયાના પ્રવર્તાવનારા અને તે સર્વના સ્વામી એક જ ભગવાન છે. (અંત્ય ૩૯) શિક્ષા-પત્રીમાં શ્રીમન્નારાયણ સ્મૃત્યા વચનામૃતના ઉપોદ્ધાતમાં શ્રીકૃષ્ણો ભગવાંસ્તત્ર સદા સ્વામી વિરાજતે...નારાયણો વાસુદેવઃ 'નારાયણ હરે શ્રીમન્નારાયણ હરે ઇત્યાદિ. એ જ સ્વામી અને નારાયણ શબ્દ અવતારી ભગવાન શ્રીહરિમાં વાપર્યા છે. અને એનો અર્થ પણ એનો એજ લીધો છે.

આ સંપ્રદાયના ઉપાસ્ય ઇષ્ટદેવને વિષે અસાધારણ ભજનીય જપનીય નામ તરીકે નકકી કરેલા આ શબ્દો અર્થાનુસંધાન વિનાના નથી. એના અર્થો પણ શાસ્ત્રાનુસારે સિદ્ધ કરેલા છે. જે નામથી નિરંતર ભજન સ્મરણ કરવાનું છે તેનો અર્થ પણ ભક્તોએ ખાસ સમજવાની જરૂર છે. અર્થ જાણ્યા વિના ભજન કરે તેના કરતાં અર્થ જાણીને ભજન કરનારાને સ્વાદ વિશેષ આવે છે. અને ફળ પણ અધિક થાય છે. એટલે અર્થ જાણવાની અત્યંત આવશ્યકતા છે. અર્થ પણ ઉઠાંગ રીતે નહિ પણ શાસ્ત્ર રીતિએ સમજવો જોઈએ. 'અમુક શબ્દનો અમુક અર્થ થાય' એ તો વ્યાકરણ, કોષ, આપ્તવાક્ય, વિવરણ, (ટીકા વિગેરે) વ્યવહાર (વૃદ્ધોનો) વિગેરેથી નિશ્ચિત થાય છે. આ નામનો અર્થ

કરવામાં આ બધી જ વસ્તુઓનો ઉપયોગ જ્ઞાનવૃદ્ધિએ કર્યો છે. મુખ્ય માન્ય ગ્રંથ સત્સંગિજીવનની આખી ટીકા બીજા કોઈ અલંપશ્રુતે નહિ પણ જે શ્રીહરિના સહચર હોઈને શ્રીજીએ પોતાના કાગળ પત્રો લખવા શાસ્ત્રોનું લેખન શોધન કરવું વિગેરે સમુચિત સેવામાં નિયોજેલા હતા. અને જેમની શ્રીમુખે પારાવાર પ્રશંસા કરી છે, એવા બહુશ્રુત વિદ્વદ્વર્ચ શુકાનંદ મુનિએ કરેલી ટીકા પ્રથમ પ્રમાણભૂત છે. વળી પોતે કરેલી ટીકાની પ્રમાણતા માટે જ આમાં મનઃકુદિપત અર્થ કોઈ કર્યો નથી. પણ ગ્રંથકર્તા શતાનંદ મહામુનિના મુખ્યથકી સમક્ષ જે અર્થ સાંભળ્યો હતો, તે યથાર્થ રહે અને વિપરીત થઈ જાય નહિ એવી કાળજી રાખીને કર્યો છે.” આવી પ્રમાણભૂત હેતુ નામની સાર્થક ટીકામાં સ્વામી અને નારાયણ નામનો અર્થ અન્વર્થ બહુ સ્થળે કર્યો છે. સ્વામિનારાયણ નામનો સમાસ સાથે સાર્થક અર્થ સ. પ્ર. ૨ અ. ૨૪ રસો. ૪૬ ની ટીકામાં નીચે પ્રમાણે કર્યો છે. મન ધાર્યો નહિ પણ અપેક્ષિત અર્થને અનુસારે જ સમાસ થાય છે. સ્વામિ શબ્દાર્થ અને નારાયણ શબ્દાર્થ ભિન્ન ભિન્ન વ્યક્તિમાં નહિ પણ એક જ વ્યક્તિમાં બંને શબ્દો ઘટાવવાના હોય છે. ત્યાં કર્મધારય સમાસ કરવામાં આવે છે. ‘સ્વામી ચાસૌ નારાયણશ્ચ સ્વામિનારાયણઃ’ એવો વ્યાકરણમાં સંકેત કર્યો છે. જ્યાં એક જ વ્યક્તિમાં બંને શબ્દો ઘટાવવાના હોય છે ત્યાં કર્મધારય સમાસ કરવામાં આવે છે. જેમકે ‘નીલોત્પલં’ (નીલ એવું કુમળને નીલોત્પલ કહેવાય.) સમાસને અનુસારે સ્વાત્વં સકલૈશ્વર્યસંપન્ન સ્વમ્ પેશ્વર્યં અસ્ય અસ્તિ इति સ્વામી, નારાયણઃ જરાણાં સમૂહો નારં તદ્વનં નિવાસ સ્થાનં यस્ય સ નારાયણઃ અન્તર્યામી એવો અર્થ કર્યો છે. આ જોતાં સકળ ઐશ્વર્ય સંપન્ન તે સ્વામી અને સર્વની અંદર બહાર વ્યાપીને રહેલા અંતર્યામી એવો કર્યો તે ‘યોઽન્તર્યામિતયા સ્થિતઃ’ આ શિક્ષાપત્રી વચનને

અનુગુણ છે. એમ કરીને પ્રાચીન શાસ્ત્રોએ તથા આચાર્યોએ બન્ને શબ્દના જે અર્થો કર્યા છે, તેની સાથે મેળવીને એ કાર્યતા સંપાદન કરી છે. સ્વામિશબ્દઃ પ્રતિપર્યાયઃ, નરસ્ય નરાકૃતે-ધર્મસ્થાપત્યં પુમાન્ નારાયણઃ સ ચાસૌ સ ચ એવો પતિરૂપ બીજો અર્થ સ વૈ પતિઃ સ્વાદકુતોભયઃ આ વચનને અનુસરતો કર્યો છે. પણ સમાસ તો એનો એજ રાખ્યો છે. આ ઉપરથી સુનિશ્ચિત થયું કે-સ્વામિ શબ્દથી બીજી વ્યક્તિ અને નારાયણ શબ્દથી બીજી વ્યક્તિ નહિ, એક જ વ્યક્તિ ધર્મનંદન શ્રીહરિકૃષ્ણ છે. એમ બન્ને શબ્દોને મુખ્ય રાખીને એક શ્રીહરિ વિષે જ રમ્ય રીતિએ અર્થ ઘટાવ્યો છે.

સત્સંગિજી-સર્વમંગળમાં સ્વામી બ્રહ્મ પરબ્રહ્મ એમ પ્રથમ નંબરે સળીજ મૂકેલા સ્વામી નામનો અર્થ વિસ્તાર તેની ટીકામાં કર્યો છે. ‘સ્વ’ એશ્વર્ય જેમનું છે તે સ્વામી કહેવાય ‘સ્વામિન્નૈશ્વર્યે’ આ સૂત્રથી સ્વામિ શબ્દ સિદ્ધ કરવામાં આવ્યો છે. અર્થાત્ સર્વ-જગતનું સર્જવાપણું, આત્માપણું, અંતર્યામિપણું, સર્વાધારપણું સર્વકૃણ પ્રદાતાપણું વિગેરે બહુવિધ એશ્વર્યવાળા જે હોય તે ખરા સ્વામી કહેવાય. આથી એમનું એકનું જ ઉપાસ્યપણું જણાવ્યું. માટે જ સ્વામિ શબ્દ એક સર્વેશ્વર શ્રીહરિ વિષે જ ખરી રીતે પ્રવર્તે છે. આ જ મુખ્ય અર્થ સર્વ નામોના બીજરૂપ હોવાથી સહસ્ર નામો મધ્યે સ્વામી નામનો પહેલો જ નંબરે નિવેશ મહાવૃદ્ધોએ કર્યો છે. આથી નકકી થાય છે કે શ્રીહરિનાં હજાર નામો મધ્યે સ્વામી નામ જ મુખ્ય સાર્થક છે. આ નામનો જે અર્થ કર્યો તે સર્વ નામોના બીજભૂત હોવાથી સર્વ નામોમાં અનુસ્યૂત સમજી લેવાનો છે.

ઉપર પ્રમાણે સ્વામી શબ્દનો અને નારાયણ શબ્દનો જુદો જુદો અર્થ કરવામાં આવ્યો છે. एक एव हरिः स्वामिशब्द-वाच्योऽस्ति सर्वथा આ વિષ્ણુપુરાણમાં કહ્યા પ્રમાણે સ્વામિ શબ્દ

વાચ્ય એક હુરિ લગવાન જ છે. બીજા કોઈને સ્વામિ શબ્દથી કહેવાય નહિ. આત્મદાસ્યં હરેઃ સ્વામ્યમ્' સ્વત્વમાત્મનિ સજ્ઞાતં સ્વામિત્વં બ્રહ્મણિસ્થિતમ્. આત્માઓ શ્રીહુરિના સ્વભાવથી દાસ છે અને શ્રીહુરિ સ્વામી છે. આત્માઓમાં દાસપણું રહેલું છે ને શ્રીહુરિમાં સ્વામિપણું રહેલું છે. ત્વમેવૈકઃસ્વામી સકલજગતામિત્યપિ હરે', સત્સંગિજી. સર્વ જગતના સ્વામી એક તમે જ છો. ઈત્યાદિ શાસ્ત્ર વચનને અનુસારે સકુળ ઐશ્વર્ય સંપન્ન હોવાથી સ્વામી અને સર્વની અંદર બહાર આત્માપણે વ્યાપી રહેલા હોવાથી નારાયણ અને તે બંને મળીને 'અન્તઃ પ્રવિષ્ટઃ શાસ્તા જનાનાં સર્વાત્મા સર્વજનોમાં આત્માપણે પ્રવિષ્ટ થઈને સર્વજનોને નિયમન કરનારા હોવાથી 'સ્વામિનારાયણ' એવા સાર્થક નામથી કહેવાય. અર્થાત્ સ્વામિ નામથી સર્વનિયંતાપણું અને નારાયણ નામથી સર્વાન્તર્યામકપણું, એ બંને મળીને સ્વામિનારાયણ એવું એક નામ અર્થવત્ થયું. જડ ચિદાત્મક સમગ્ર વિશ્વમાં આત્માપણે વ્યાપીને સ્વેચ્છાનુસારે નિયમન કરનારા એવા આખા નામનો ભાવાર્થી શાસ્ત્રાનુરોધી થયો. રાજાનું રાષ્ટ્રમાં નિયંતાપણું છે. પણ કોઈની અંદર આત્માપણે પ્રવેશ કરવા પૂર્વકનું નહિ. પણ ઉપલેક્ષ અદ્ય છે. આકાશાદિકનું વ્યાપકપણું છે. પણ તે જડ હોવાથી નિયમનપૂર્વકનું નથી. પરમાત્મા પરમ ઈશ્વરમાં તો તે બંનેનાથી વિલક્ષણ પ્રકારનું નિયામકપણું અને વ્યાપકપણું હોવાથી ખરી રીતે એક પરમાત્મા પરમેશ્વરને જ સ્વામિનારાયણ નામથી નિરૂપી શકાય. આવા ઉત્કૃષ્ટ અર્થાનુસંધાનવાળું નામ પરમાત્મા સિવાય બીજા કોઈનું પણ હોઈ શકે નહિ. આ રીતે સ્વામી તથા નારાયણ શબ્દ કરતાં પણ 'સ્વામિનારાયણ' નામમાં અર્થનું ગૌરવ ઘણું આવતું હોવાથી એ નામથી ઈષ્ટદેવ શ્રીહુરિનો નિદેશ કર્યો છે. અને જપ લજનમાં એ નામથી પ્રવૃત્તિ કરી છે. તે અત્યંત ઉપયોગી ઉત્તમોત્તમ છે. આ નામ ધર્મપુત્ર શ્રીહુરિને વિષે યોગરૂઢ જાણવું નામનો અવયવ અર્થ જણાવવામાં આવે

એને યોગ કહે છે. અને એવા અર્થાનુસંધાનથી એક મુખ્ય વ્યક્તિમાં સમુદાય શક્તિને ઘટાવે તેને રૂઢ કહે છે. સ. શ્રી સ્વામી નારાયણઃ આ શબ્દનો અર્થ સર્વેષાંનિરૂપાધિકઃ સ્વામી નારાયણઃ આ રીતે કુર્યો છે. અભિપ્રાય એ છે કે સર્વ કોઈના નિરૂપાધિક અર્થાત્ સ્વભાવ સિદ્ધ સ્વામી એવા નારાયણ તે સ્વામિ-નારાયણ કહેવાય. સ. જી. સ્વામી નારાયણો દૃષ્ટ્વા, इत्थं नारायणः स्वामा. स हि नारायणः स्वामी. स्वामी नारायणः सोऽयं निश्चयं આ રીતે સ્વામી શબ્દને અંતે વિભક્ત્યન્ત પૃથક્ પણ નારાયણ શબ્દ સાથે રાખ્યો છે. કોઈ સ્થળે બન્ને શબ્દો પૃથક્ પણ છે. પરંતુ અર્થ તો એનો એજ સંગત સુંદર છે. આવા અસાધારણ જપનીય ભજનીય મંગળ સ્વામિનારાયણ નામનો શાસ્ત્રાનુસારી સંપ્રદાયાનુસારી અન્વર્થ અર્થ મહાજનોએ નકકી કર્યો છે.

આવા શાસ્ત્રસિદ્ધ મહત્તમ માન્ય નિશ્ચિત અર્થને પણ સાવ ઉડાવી દેધને કોઈ વિમુખ પ્રમુખોએ “સ્વામી એટલે ગુણાતીતા-નંદ સાધુ અને નારાયણ એટલે શ્રીજી મહારાજ” એમ સ્વામી-નારાયણ નામ થયું છે. એવો ઉભાંગડ અશાસ્ત્રીય અર્થ કરવાનું બંડખોરીયું, કુભાંડ કયું છે. એક જ વ્યક્તિ ધર્મતનય ભગવાન શ્રીહરિનું અખંડિત સ્વામી નારાયણ નામ હતું તેને ખંડિત કરીને તેમાં સ્વામી શબ્દથી બીજી અનુપાસ્ય તુચ્છ વ્યક્તિને ઘુસાડી દીધી. આ તો શુદ્ધ શાસ્ત્રોને પણ છેક-છેતરવાનો છન્ન છળ પ્રયત્ન કર્યો કહેવાય. આવા અધમ અર્થો કરીને શ્રીજીના વચનોને સાવ ગર્હન મારવાની ધૂર્ત ધૂષ્ટતા વાપરી છે. સંપ્રદાયના ગ્રંથોને નહિ ગણીને નાસ્તિક કૂટકપટ યુક્તિ પ્રયુક્તિથી નિરક્ષર અક્ષરની મનઃ કલ્પિત બનાવટી ગોઠવણી ગામઠી કરી અને તેને સ્વા. ના. નામમાંના સ્વામિ શબ્દાર્થમાં અડાવી દીધાની અંધ ઉન્મત્ત અવળાઈ કરી એ કેવું વિચિત્ર છે ?

આ ગોઠવણી કેટલી બધી વિરોધી અને અપસિદ્ધાંતવાળી છે. તે ઉપરના સ્વા. ના. શબ્દાર્થના વિમર્શથી સુરોને વિદિત થશે. બીજા અત્યધિક મોટા શતાનંદ, મુકતાનંદ, ગોપાલાનંદાદિક સાધુઓ નહિ પણ એક જ ગુણાતીતાનંદ સામાન્ય સાધુને તેવા વિમુખોએ સ્વામી શબ્દથી ગોઠવી કાઢી મૂળ અક્ષર ઠરાવીને તેનું શ્રીજી સાથે ભજન કરાવવા કેવી ધૂર્ત અવિદ્યા વાપરી છે ? શ્રીજીએ તો લો. ૧૩ માં કહ્યું છે કે અક્ષરાદિક મુકતને ને નારાયણને જે સરખા કહે છે તે દુષ્ટ મતવાળા છે. ને તેને અતિપાપી જાણવા. અને એનાં દર્શન પણ કરવાં નહિ. અને એવી રીતની સમજવાળાનાં દર્શન કરીએ તો પચ મહાપાપ જેવું પાપ થાય છે.

ભણેલાને તો શાસ્ત્રો આડાં આવે છે. સંપ્રદાયનાં શાસ્ત્રોનાં શુદ્ધ અર્થો જાણવા છતાં પણ અવળા અર્થો હેઠ ઉપરાંત કરીને ભોળા લોકોને અવળે માર્ગે ચઢાવવાથી લેશ પણ આત્મ-કલ્યાણ કે લોકકલ્યાણ કદાપિ છે ખરું ? એ તો અસદ્ગતિને જ પમાડે.

ઉપર જણાવ્યા પ્રમાણે ‘સ્વામિનારાયણ’નો વિપરીત અર્થ કરીને અક્ષર પુરુષોત્તમની ઉપાસનાના અવલંબનથી ગુણાતીતાનંદ સ્વામિનો મહામહિમા કહીને જગા પ્રાગા ભગતનો મહિમા કહેવા દ્વારા પોતાનો પારમેશ્વરી મહિમા કહેવા માટે એક ‘સિદ્ધાન્ત સાગર’ નામની ચોપડી તથા છ પ્રકરણની ગુણાતીતાનંદસ્વામીના નામે ગોઠવેલી વાતોની ચોપડી છાપીને બહાર પાડવામાં આવેલી જેમાં સ્વા. ના. સંપ્રદાય વિરુદ્ધ જ નહિ પણ સનાતન હિન્દુ ધર્મ વિરુદ્ધ ગણાય એવી અધમ અને મલીન વાતો અનેકાનેક છાપવામાં આવી હતી. જેથી તે સમયના વડતાલ મંદિરના કોઠારી ગોરધનદાસે તે ચોપડીઓને સંપ્રદાય વિરુદ્ધની છે એમ જાહેર કરીને તે ચોપડીઓના જ્ઞાનને માનનારા તેમજ જ્ઞાનને

અચાર કરનારા શાસ્ત્રી યજ્ઞપુરુષદાસજીને પણ જાહેર સભા ભરીને સંપ્રદાયથી વિમુખ કરેલા. ગુણાતીતાનંદના નામની છ પ્રકરણની વાતો તથા સિદ્ધાંત સાગરની ચોપડીની વાતોનું રહસ્ય એવું છે કે “ગુણાતીતાનંદ મૂળ અક્ષર છે તે ભગવાન છે, તે શ્રીજી મહારાજ સરખા છે તેઓનું ઐશ્વર્ય પ્રાગજીમાં આવ્યું છે. તે પ્રાગજીનું ઐશ્વર્ય અમારામાં આવ્યું છે. રામકૃષ્ણાદિક અવતારોને સ્વામિનારાયણનું દર્શન નથી. સ્વામિનારાયણનું ભજન કરીને તે સર્વે રામકૃષ્ણાદિક અવતારો દેહધરીને મોક્ષ ગતિ પામી ગયા છે. રામકૃષ્ણાદિક અવતારો આમડિયા જેવા છે. સ્ત્રીઓ સાડુ વલખાં માર્યા છે રામકૃષ્ણાદિક લઘુ-શંકા જેવા છે. તેમનું ધામ ગોલોક છે. કે જ્યાં વિષય ભોગવાય છે. ને વિષયોની જ વાર્તાઓ થાય છે.”

રામકૃષ્ણાદિક કરતાં ગુણાતીતાનંદ બહુ મોટા છે રામકૃષ્ણાદિક તો માયાના જીવ છે તેથી પર ગુણાતીતાનંદ છે અક્ષર જે ગુણાતીતાનંદ આગળ રામકૃષ્ણાદિકનું સમર્થપણ હોતુ નથી રામકૃષ્ણાદિક અવતારો શ્રીજીમહારાજનું તથા અક્ષરે આપેલું કણેથું ખાય છે રામકૃષ્ણે કોઈનો મોક્ષ કયો નથી પણ ગળા હાખ્યા છે. રામકૃષ્ણાદિક તો પગરખા જેવા છે. ઇત્યાદી. અવી અધમ વાતો અનેક છે. રામાકૃષ્ણાદિક અવતારોની અનવધિ અવગણના કરવા જ સ્વા. ના નામનો ખોટો અર્થ કરવામાં આસુર ભાવ વાપર્યો છે. જો આ બધી બાબતની આસ્તિક વૈષ્ણવીજનતા કે જે કોઈ પણ અવતારને પરિપૂર્ણ માનીને ભજનારી ભાવિક છે તેમને ખબર પડશે તો ઉપર ગણેલી તોફાની બંડ ટાળીને કોઈ સંપ્રદાયમાં તો નહિ જ પણ હિંદુ જાતિમાં પણ શુભ સ્થાન નહિ રહે. એવો ભયંકર અનર્થ થવાનો પ્રસંગ આવે. ઉપાસ્ય દેવતા વાચક સ્વામિનારાયણ નામનો વિનાશ કરનારા ચોખખા અસુર કહેવાય છે.

બોરસદ કોર્ટમાં પણ સ્વામિનારાયણ નામના અર્થની રસપ્રદ-અર્થા વાદી પ્રતિવાદી તરફથી મંડન ખંડનાત્મક બહુ જ ચર્ચાઈ હતી.

સ. શાસ્ત્રી હરિજીવનદાસજીની જીજ્ઞાસામાં સ્વા. ના. નામનો અર્થ પૂર્વાકૃત શાસ્ત્ર પ્રણાલિકાએ સમાસ સાથે સપ્રમાણ થઈ ગયો હતો. આ બધું તત્ત્વ જાણવા છતાં પણ શાસ્ત્રોક્ત અર્થને પણ છોટા કે ખોટા કરીને પોતાનો બંડીયો અર્થ સાબિત કરવાનો દુરાગ્રહ દુરંત ન્યાય કોર્ટમાં પણ કરવામાં આવેલો. પ્ર. નં. ૧ ના ઘણા સાક્ષીઓ એવો અવળો અર્થ કરવા મંડેલા પણ શાસ્ત્રાધારે પૂછતાં તે નહિ મળવાથી છેવટે થાકીને ‘પ્ર. નં. ૧ એકે એવો અર્થ શિખવાડેલો’, એમ સત્ય વાત કરીને નિવૃત્ત થયેલા. છેવટે પ્ર. નં. ૧ ના કો. શ્રીજીસ્વરૂપદાસ શાસ્ત્રી તરીકે સાક્ષીમાં સોત્સાહ આવેલા. તેમણે સરતપાસણીમાં એવો બંડાર્થ સમજાવવા પેરા ૬-“અક્ષર પુરુષોત્તમ એટલે અમે સ્વામિનારાયણ કહીએ છીએ. સ્વામિનારાયણ એટલે અક્ષરપુરુષોત્તમ. અક્ષર એટલે ગુણાતીતાનંદ અને પુરુષોત્તમ એટલે શ્રીજીમહારાજ” પેરા ૧૪ “સ્વામિનારાયણ શબ્દનો એવો હું અર્થ કરું” છું. ઉલટ તપાસમાં સ્વા. ના. શબ્દનો સમાસ પૂછતાં પ્રથમ ‘સ્વામી ચ નારાયણશ્ચ સ્વામિનારાયણઃ એમ દ્વન્દ્વ સમાસ કર્યો. દ્વન્દ્વ સમાસમાં તો ‘રામશ્ચ કૃષ્ણશ્ચ રામકૃષ્ણૌ એની પેઠે સ્વામિનારાયણૌ એમ દ્વિવચનાન્ત પ્રયોગ થવો જોઈએ. એવો પ્રયોગ તો કોઈ સ્થળે જોવામાં આવતો નથી. સ્વામિનારાયણઃ એવો એકવચનાન્ત પ્રયોગ જોવામાં આવે છે. આવી શંકા કરતાં તેને પડી મૂકીને, સમાહાર દ્વન્દ્વ સમાસ કહ્યો. તેમાં તો એકવદ્ભાવ થતાં નપુંસકલિંગ થવાનો વ્યાકરણ નિયમ હોવાથી સ્વામિનારાયણમ્ એમ નપુંસકલિંગ થતાં અંતે મ્ પ્રત્યય લાગવો જોઈએ. એવો પ્રયોગ તો સંપ્રદાયમાં ઉપલબ્ધ નથી. આવી આશંકા આવતાં વળી તેને પણ પડી મૂકીને રાઘવા સહિતઃ કૃષ્ણઃ રાઘાકૃષ્ણઃ એની પેઠે મધ્યમ પદ્ધતોપી સમાસ કરવા લાગ્યા. આવા સમાસનો સાંપ્રદાયિક આધાર માગતાં તે નહિ મળવાથી તેને પણ પડી મૂક્યો. છેવટે છેક થાકીને ન

છૂટકે સત્સંગિજીવનની હેતુ ટીકામાં તથા સર્વમંગળ ટીકામાં
કહેલો. 'સ્વામીચાસૌ નારાયણઃ સ્વામિનારાયણઃ એમ ક્રમધાર્ય
સમાસ સ્વીકારવો પડ્યો. સમાસ સ્વીકાર્યો એટલે અર્થ પણ
સ્વીકારાઈ ગયો. એટલે સ્વામિ શબ્દનો 'અક્ષર' એવો અર્થ ઉટાંગ-
કૂટાંગ કરેલો છોડી જ દેવો પડ્યો. છેવટે અમે માનીએ છીએ તેવો
અર્થ સંપ્રદાયનાં કોઈ પણ શાસ્ત્રોમાં નથી. અને આવો અર્થ મારા
ગુરુએ મને શિખવાડેલો એમ કહ્યું. સ્વામિનારાયણ આખો એક જ
શબ્દ શ્રીજીમહારાજ માટે જ વપરાયેલો છે. અને વચનામૃતમાં તથા
સત્સંગિજીવનમાં પણ સ્વામિનારાયણ શબ્દ શ્રીજીમહારાજ માટે જ
વપરાયેલો છે. સ્વામિ શબ્દનો અર્થ ઐશ્વર્ય સંપન્ન અને
નારાયણ એટલે અંતર્યામિ એવો અર્થ થાય છે, એમ સાચે સાચું
કહીને છૂટી પડ્યા. ચોમેરથી પકડાય ત્યારે સાચું બોલ્યા વિના
ચાલે નહિ. જૂઠું કયાં સુધી નલે ? ઉલટ તપાસમાં ટકી શક્યા
નહિ. ખોટા જૂઠા પાછા પડી ગયા.

આ ઉપરથી સર્વને સત્ય સમજાશે કે સ્વા. ના. નામની
અંદરનો સ્વામિ શબ્દ અવર અનુપાસ્ય ગુણાતીતાનંદનો વાચક
નહિ. પણ ઉપાસ્ય પરમાત્મા શ્રીહરિનો વાચક છે. પ્ર. નં. ૧
ગુરુ શાસ્ત્રીએ શિષ્ય શાસ્ત્રીને અવળો અર્થ તો અનેક કૂટ યુક્તિથી
શિખવાડેલો પણ તે ભણેલા હોવાથી શાસ્ત્રીય બાબત સ્વીકારી
ગયા. 'શાસ્ત્ર વિના બોલે તે સરવે ખોટું', તે પામરનું બોલ્યું કેાણ
પ્રમાણે' એમ દેવાનંદ વહે છે. ગુણાતીતાનંદ સ્વામીની પ્ર. ૩ વાત
૧૦૦ માં એકલો પોતાનો હેયાનો. ઉઠાવ કામ ન આવે. શાસ્ત્ર
પણ જોઈએ. પ્ર. ૩ વાત ૨૭૧ કાલથી અમને એમ વિચાર થયો
જે શાસ્ત્ર વિના તો સર્વે અધુરિયું છે. કાંચળીઓ પંથ ને નાસ્તિકના
પંથ જેવું છે. એમ ગુણાતીતસ્વામી પણ શાસ્ત્રની અને શાસ્ત્ર-
જ્ઞપ્રામાણિકની જરૂર જણાવે છે ઉપરનાં અક્ષરપંથી શાસ્ત્રીનાં
વાક્યોને વિચારે તો તેના અનુયાયિઓને હવે અવળો સામાવાડીયો
અર્થ કરવાનો રહેતો નથી.

આ તો સાક્ષીઓની વાત થઈ પરંતુ વિવાદિ બાબતનો ન્યાય કોર્ટે કેવો નિર્ણય આપ્યો છે, તે પણ ખાસ જાણવાની જરૂર છે. કોર્ટે શાસ્ત્રાનુસારે એવો જ નિર્ણય આપ્યો છે. પેરા ૧૦૨-સ્વામિ એટલે ગુણાતીતાનંદ અને નારાયણ એટલે શ્રીજીમહારાજ એમ પ્રતિવાદીઓએ શોધી કાઢ્યું છે. પ્ર. ૧ ના કેટલાક સાક્ષીઓ જણાવે છે, કે તેઓ પ્ર. નં. ૧ ના પરિચયમાં આવ્યા પછી ઉપરનો અર્થ જાણતા થયા છે. આવો અર્થ કુર્યાંથી એમ જ કહેવાય કે ભજવા અને ધ્યાન કરવા તેમણે ભગવાનનું દ્વૈતપણું સ્થાપ્યું છે. આ સંબંધમાં આંક ૨૮૦ (શ્રીજીસ્વરૂપદાસ) કબૂલ કરે છે. આ શબ્દ (સ્વા. ના.) સત્સંગિજીવન, સર્વમંગળ સ્તોત્રમાં શ્રીજીમહારાજ એકલા જ માટે વપરાયેલ છે. સ્વામિ-નારાયણ શબ્દનો ગુણાતીતાનંદ અને શ્રીજીમહારાજ એવો અર્થ સત્સંગિજીવનમાં ક્યાંય કરી શકાય એમ નથી. અને તેમની જુબાનીમાં પેરા ૬૫થી જણાય છે કે-જે વ્યક્તિઓના સમાવેશની આ રીતને ટેકો આપી શકાય તેમ નથી. કહાય તેમનાથી વધારે નહિ તો તેમના જેટલા જ વિદ્વાન અને પવિત્ર માણસો ૭૫ વર્ષોથી વધારે સમયમાં જે ઉકેલી ન શક્યા તે વસ્તુ પ્રતિવાદીઓ કેવી રીતે ખોળી શક્યા એ વિચિત્ર છે. સં. ૧૬૬૦ સુધી કોઈ અક્ષર પુરૂષોત્તમ વિષે કશું જાણતું ન હતું. આ પ્રમાણે નિર્ણય આપ્યો છે.

ગુણાતીતાનંદ મુનિને મૂળ અક્ષર ઠરાવવા માટે ન્યાય કોર્ટમાં મોટા બારીસ્ટરો રોકીને ઘણી ખોટી દલીલો અને ઉટાંગફૂટાંગ પુરાવા ઉપલેક્ષ ઉભા કર્યા અને એને માટે ઘણો ખર્ચો કર્યો. પણ કશું જ વળ્યું નહિ. ફાગટ મહેનત થઈ જજમેન્ટમાં (૬૮) ‘ગ્રંથોને લાગે-વળગે છે ત્યાં સુધી તેમાં ક્યાંય ગુણાતીતાનંદ સ્વામી અક્ષર-ધામનો અવતાર હતા એમ કહેવામાં આવ્યું નથી. જો એમ હોય તો પછી ઘણા સાધુઓ ગુ. સ્વામીના મોલાના હોવાનો દાવો કરે કે અમે બધા જ મૂળ અક્ષરો છીએ. શ્રીજીમહારાજ ધામમાં

ગયા પહેલાં તેમણે પોતાના સાધુઓ અને અનુયાયિઓને ગોપાલા-
નંદ સ્વામીની આજ્ઞા મુજબ વર્તવા આજ્ઞા કરેલી તે વખતે
શ્રીજીમહારાજે સત્સંગના મુખ્ય સાધુઓને બોલાવેલા અને તેમાં
ગુણાતીતાનંદ ન હતા. (આંક ૨૮૦ પેરા ૧૨૨).

સ. પ્ર. ૩ અ-૭ માં ૪૨૬ સાધુઓનાં નામોનો નિર્દેશ
કર્યો છે. તેમાં પણ ગુ. સ્વામીનું નામ નથી. આ ઉપરથી તેમની
તે વખતે કેવી ગણના મહત્તા હશે તે જણાઈ આવે છે. એવાને
મોટે કેવું હડહડતું જૂઠું ધર્તીંગ પક્ષપાતી પરદ્રોહી ગામઠી ગોઠવી
કાઢ્યું છે અને જ્યાં મોટા મોટાઓની સન્નિધિ હતી, ત્યાં તેવા
મોટા ધર્તીંગને સ્થાન ન હતું. આ તો તેમનું ખોટું નામ લઈને
પાશ્ચાત્ય પોતાને મોટા થઈ પડવાના અધમ ધમપછાડા છે. એ
કેટલી બધી અવળચંડાઈ છે. સ્વા. ના. નામના જ કદા શત્રુઓ
બહુ વર્ષે અવતરી આવ્યા.

ખોરસદ કોટના જજમેંટમાં પણ લખ્યું છે કે સાધુ યજ્ઞ-
પુરૂષદાસે ભોળા લોકોને ભરમાવીને જુદો પંથ કાઢ્યો
છે. વડતાલ ગાદીનાં જ્યાં મંદિરો છે ત્યાં બીજાં મંદિરો બાંધ્યાં
છે. ને કેવળ વડતાલ ઉપર હરિકાઈ કરી રહ્યા છે એટલે એમનો
કેવળ હરિક પંથ છે. આચાર્યે જ મંત્રોપદેશ કરવો જોઈએ
અને દીક્ષા એ ભાગવતી દીક્ષા છે. મંત્રોપદેશ આચાર્યે જ કરવો
જોઈએ અને બીજો ગમે તેવો મોટો અને પવિત્ર હોય તો પણ
તે કરી શકે નહિ. દીક્ષા ઘણી જ અગત્યની વસ્તુ છે. અને
આચાર્ય પાસેથી મંત્રોપદેશ લીધા સિવાય કોઈપણ સંપ્રદાયનો
(સત્સંગી) હોવાનો દાવો કરી શકે નહિ. મંત્ર દીક્ષા હેશ વિભાગના
આચાર્યથી જ થઈ શકે. બીજા કોઈથી નહિ. એ આચાર્યોની
સ્થાપના બન્ને આચાર્યોની વિભાગીય હકૂમત એકબીજાથી જુદી.
પણ ત્રીજો આચાર્ય થઈ શકે નહિ. શ્રીજીમહારાજે પોતે મંત્ર-

દીક્ષાની અગત્યતા ઉપર ઘણો જ ભાર મૂકેલો છે. શ્રીજીમહારાજે પોતે પોતાના બધા જ અનુયાયીઓને પોતે સ્થાપેલા આચાર્ય પાસે ફરીથી મંત્ર ઉપદેશ લેવડાવેલો. શ્રીજીમહારાજે આશ્રિતોના કલ્યાણ માટે ત્રણ આલંબનો નક્કી કર્યા છે. તેમાં એક તો મંદિરોમાં પોતે પધરાવેલી પૂજ્ય પ્રતિમાઓ, બીજું સંપ્રદાયમાં આચાર્ય તરીકે સ્થાપેલાઓ પાસેથી મંત્રદીક્ષા લેવી. ત્રીજું સંપ્રદાયના જે પ્રમાણ ગ્રંથો શિક્ષાપત્રી સત્સંગિજીવન-વચનામૃત વિગેરે. આ ત્રણ આલંબનોનો ત્યાગ કરીને એટલું જ નહિ પણ જે આ કલ્યાણ છે તેની સામે વૈરવૃત્તિ કરવા માંડ્યા છે. એટલે આ સાધુ યજ્ઞપુરુષદાસ વિગેરેને સંપ્રદાયના આશ્રિત તરીકે ગણાય નહિ.

પ્રતિવાદી નં. ૧ સાધુ યજ્ઞપુરુષદાસના જીવનનો હેવાલ આપવો ઉપયોગી થશે. પ્રતિવાદી નં. ૧ ને કેટલાક વરસ પહેલાં તે વખતના વડતાલ સંસ્થાના આચાર્ય દીક્ષા આપેલી એમ જણાય છે. પછી આંક ૧૪૩ થી જણાય છે કે તેમના પ્રચારના પાખંડીપણાને લીધે તેઓ મુશ્કેલીમાં મુકાયા અને તેમને સાધુના સ્થાનમાંથી ઉતારી પાડી પાળા બનાવવામાં આવ્યા. આચાર્યની બધી ફરજો તેમણે ઉપાડી લીધી છે. અને પોતે (પાટીદાર) સાધુ હોઈ, બ્રહ્મચારીઓને દીક્ષા આપવામાં વર્ણાશ્રમ ધર્મની અવગણના કરી છે.

પ્રતિવાદી નં. ૧ યજ્ઞપુરુષદાસના આ સંબંધના વર્તન ઉપરથી પ્રતિવાદી-૧ ના હૃદયમાં કોઈના આત્માનો ઉદ્ધાર કરવાનો ઉદ્દેશ નથી. પણ હરિજ્ઞ મંદિરો સ્થાપી પોતાની તકલીફ કે જે તે સારી રીતે સમજે છે, તેનું સંપ્રદાય ઉપર વેર વાળવા બહાર પડેલા છે. અને મારી ધારણા પ્રમાણે મતલેદો અને તક્ષાવતો એટલા બધા મોટા જણાય છે કે કોઈ પણ તેમના પંથો એક જ છે એમ પ્રામાણિકપણે કહી શકે નહિ. તેઓ જ કબૂલ કરે છે કે

અમે પ્રથમ સ્વામિનારાયણ સંપ્રદાયમાં હતા. અત્યારે નથી. બન્ને ય ગાદીઓ સાથે અમારે સંબંધ નથી વિગેરે. અક્ષર પુરુષોત્તમની ઉપાસના જે તદ્દન અશાસ્ત્રીય અયોગ્ય અને મનઃ કલ્પિત ઉભી કરવામાં આવેલ છે એ ‘અક્ષર પુરુષોત્તમ શબ્દ’ ‘સ્વામિનારાયણ’ શબ્દનો તદ્દન વિનાશક છે. ને સનાતન વૈદિક સ્વા. ના. સંપ્રદાયને કલંકરૂપ છે પણ કોઈ રીતે હેતુ નથી. તે શ્રીજીનો તથા સ્વામીનો પણ દ્રોહ કરનાર આચરણ છે.

જેમ હિંદુસ્તાની હિન્દુઓ સાથે પાકીસ્તાની મુસ્લીમોને એ કે ય બાબતમાં મળતાપણું નથી. દેશ, વેષ, ભાષા, માન્યતા, સિદ્ધાંત, ક્રિયા આદિક સઘળી બાબતમાં દિવારાત્રિ જેટલું અંતર છે, તેમ સ્વા. ના. સંપ્રદાય સાથે અક્ષરપંથીઓને એકેય બાબતમાં મળતાપણું નથી. બધી જ બાબતમાં અત્યંત અંતર છે. તે પણ દ્વેષરોષભરી હરિકાઈપૂર્ણ કનડગત ગાંભીર્ય છે. સ્વામિનારાયણ શબ્દને અક્ષર પુરુષોત્તમ શબ્દ કશી જ પુષ્ટિ કે ઉપકાર કરનારો નથી. પણ સ્વા. ના. શબ્દને તદ્દન સર્વાંશે વિનાશ કરનારો છે. શ્રીજીમહારાજે પ્રતિપાદન કરેલા સિદ્ધાંત પ્રમાણે મુકતાનંદ સ્વામી કે ગોપાલાનંદ સ્વામી જેવા હોય પણ જો સત્સંગની મર્યાદામાંથી બહાર પડે તો તેને સ્વા. ના. ના સાધુ પણ ન માની શકાય. અને શ્રીજીની પ્રતિમાઓ પણ જો સત્સંગની રીતમાં ન હોય ને બહાર હોય તો તેને શ્રીજીની પ્રતિમા તરીકે ન મનાય તો બીજાની વાત જ ક્યાં રહી ?

કેટલાક અદ્યપશ્રુતો બહુધા અભણ અગણ આણુધડ હોવાથી એવો ઉઠાંગ અશાસ્ત્રીય અર્થ કરે છે. સર્વ નારાયણોના જે સ્વામી જેમકે લક્ષ્મીનારાયણ નરનારાયણ કૃષ્ણનારાયણ વાસુદેવ નારાયણ એ આદિક જે નારાયણો સ્વામિનારાયણ છે ને સર્વેના સ્વામી તે છે. આ વાક્યનો ખરો અર્થ દેખીતો ચોખ્ખો એ થાય છે કે સર્વનારાયણોના સ્વામી અને સર્વ જગતના સ્વામી એક સ્વામિ-

નારાયણ છે એટલે સર્વનારાયણો થકી સ્વા. ના. તદ્દન જુદા છે. એ ખંડાર્થ ખંડાર્થ ફલિત થાય છે. ઉપયોગી થાય એવો સંગત અર્થ આ વાક્યોમાંથી કોઈ રીતે નીકળી શકતો નથી. ‘સર્વ નારાયણોના’ આ બહુ વચનાંતેથી નારાયણોનું બાહુલ્ય કરવાનો અભિપ્રાય નિકળે છે. આ અનર્થમૂર્તિ અનર્થક અર્થ કોઈ રીતે યોગ્ય સંઘટિત શાસ્ત્રાનુસારી સંપ્રદાયસિદ્ધ નથી. તેઓ કહે છે કે પોતાનું નારાયણ સ્વામી નામ ન આપતાં ‘સ્વામિનારાયણ’ નામ રચી ભકતોને ભજન કરવા આપ્યું ને પોતે પણ સભામાંથી ઉઠી વખતે ‘જય સ્વામિનારાયણ’ કહી શિખવ્યું. આમ કરવાનો હેતુ અમને એમ દેખાય છે કે—‘નારાયણ સ્વામી’ નામ રાખવાથી એક સાધુ સંન્યાસીનો દેખાવ થાય અને કેવળ નારાયણ નામ રાખવાથી એવા નારાયણ ઘણા કહેવાય છે, તેમાં અંતર્ભાવ થઈ જાય. માટે પોતાની અધિકૃતા બતાવવા સારૂ સર્વે નારાયણોના સ્વામી તરીકે “સ્વામિનારાયણ” એવું નામ રાખ્યું અને એ નામનું ભજન કરાવીને પ્રવર્તાવ્યું. આવા વિવેક વિચાર વિરહિત અશાસ્ત્રીય અપસિદ્ધાંત મલને માને છે.

નારાયણ શબ્દ તો વેદાંત વેદ અનાદિ જગત્કર્તા પરમાત્માનો જ મુખ્ય વાચક અસાધારણ અનન્યગામી છે. સાક્ષાત્ નારાયણઃ સ્વયમ્ (સ પ્ર. ૩ અ. ૫૫) ‘નારાયણં ગુરુવરં,’ (પ્ર. ૨ અ. ૧૦) શ્રીનારાયણેન સ્વયમેવ ગીતમ્ (પ્ર. ૫ અ. ૭) નારાયણં નરક તારણ નામધેયમ્ નારાયણં પરમયૈવ મુદા સ્મરન્તમ્ (પ્ર. ૫ અ. ૬૬) નારાયણચરિત્રે, કૃષ્ણો નારાયણો હરિઃ (જનમંગળ) ઇત્યાદિ બહુ સ્થળે કેવળ નારાયણ નામથી જ શ્રીહરિને નિરૂપ્યા છે. નિરૂપક બીજા કોઈ અવર નહિ પણ શતાનંદ મહર્ષિ છે. કદાચ શ્રીહરિનો સર્વોપરી અવતારીપણાનો મહા મહિમા સમજાવવા માટે એમ ઉઠાંગ કરતા હોય તો તેમ પણ સિદ્ધ થતું નથી. મૂળ પરાત્પર પરંબ્રહ્મ પરમાત્માનું જ મુખ્ય-

વાચક અસાધારણ નામ 'નારાયણ હોવાથી એ નામથી શ્રીહરિને નિરૂપવાથી તેમનો સર્વોચ્ચ મહિમા આવે છે. માટે જ શ્રીહરિને સર્વાવતારી તરીકે નિરૂપવાને ખાસ પ્રસંગે પણ મત્સ્ય કૂર્મ વરાહ-ધૃતપુરુષપુષ્પ નૌમિ નારાયણં ત્વામ્ (પ્ર. ૩ અ. ૧૭) એમ અવતારીને કેવળ નારાયણ નામથી નિરૂપ્યા છે. નિરૂપક કોઈ અવર નહિ પણ મુખ્ય વર્ણી મુકુંદાનંદજી છે.

વચ. ૨૧ અને પુરૂષોત્તમ નારાયણ તે સર્વેના સ્વામી છે. લો. ૧૪ તેમ એ નારાયણ પોતાને ઐશ્વર્ય કરીને સર્વોપરી વર્તે છે...નારાયણ જેવા તો એક નારાયણ જ છે. લો. ૧૪ તથા ભગવાનના જે ઘણાક અવતાર થયા છે તેને એમ જાણીએ છીએ જે એ સર્વે અવતાર તે નારાયણના જ છે. રામાનુજનો એમ મત છે, જે જીવ માયા અને પુરૂષોત્તમ એ ત્રણે નિત્ય છે અને પુરૂષોત્તમ છે તે જીવ માયાના નિયંતા છે. ને સર્વેના કારણ છે. તે પોતાના અક્ષરધામને વિષે સદા દિવ્યાકાર થકા વિરાજમાન છે. ને સર્વે જે અવતાર તે તેના છે. એવા જે પુરૂષોત્તમ નારાયણ તેની ઉપાસના જીવે કરવી...રામાનુજ સ્વામીએ જેવી રીતે ક્ષર-અક્ષર થકી પર જે પુરૂષોત્તમ ભગવાન તેનું નિરૂપણ કર્યું છે. તે પુરૂષોત્તમ ભગવાનને વિષે તો અમારે ઉપાસના છે. રામાનુજ મતે જે નારાયણને ઉપાસ્ય ઈષ્ટ સ્વરૂપ કહે છે તે નારાયણ નામ તો ઉદ્ભવ સંપ્રદાય મતે ઉપાસ્ય ઈષ્ટદેવ સ્વામિનારાયણ નામમાં પણ આવે છે. નારાયણ તો મુખ્ય નામ છે. સ્વામી તો એમનું એક વિશેષણ છે. આટલા શ્રીમુખ શબ્દો જ વાંચે, વિચારે તો જુદાઈના સર્વસંશયો નષ્ટ થઈ જાય છે.

લક્ષ્મીનારાયણ નરનારાયણ કૃષ્ણનારાયણ વાસુદેવ નારાયણ એ આદિક મંગળ નામથી શ્રીહરિને જ તત્ત્વતઃ સનિરૂપ્યા છે. બીજી બધી બાબતોને અને બધાં પ્રમાણોને પણ ક્ષણભર બાજુ પર મૂકીને શિક્ષાપત્રીના હૃદયસ્થાનરૂપ મધ્ય ભાગનું પરમ પ્રમાણ લઈએ તો બસ છે. સ રાઘવ્યા યુતો જ્ઞેયો રાઘાકૃષ્ણ ઇતિ પ્રભુઃ ।

કવિમણ્યા રમયોપેતો લક્ષ્મીનારાયણઃ સ હિ । જ્ઞેયોઽર્જુનેન
 યુક્તોઽસૌ નરનારાયણામિદ્યઃ આ રીતે “જે અંતર્યામિ સર્વેશ
 સર્વકર્મ કૃણપ્રદ પરંબ્રહ્મ ભગવાન પુરૂષોત્તમ શ્રીકૃષ્ણ ઉપાસ્ય
 ઈષ્ટદેવ છે. એજ રાધાના યોગથી રાધાકૃષ્ણ, એજ રૂક્મિણીના
 યોગથી લક્ષ્મીનારાયણ એજ નરના યોગથી નરનારાયણ કહેવાય
 એમ કહીને અંતે ‘અતઃશ્ચાસ્ય સ્વરૂપેષુ મેદો જ્ઞેયો ન સર્વથા
 એમ શ્રીકૃષ્ણનાં શ્રીકૃષ્ણનારાયણ નરનારાયણ લક્ષ્મીનારાયણ આદિક
 સ્વરૂપોમાં ભેદ નથી. આ એક જ સ્ફૂટાર્થ વાક્ય લઈએ તો
 કિંચિત્ પણ શંકા રહેતી નથી. જેમ શાસ્ત્ર વિરૂદ્ધ અર્થ થાય છે. તેમ
 સમાસ પણ વ્યાકરણ વિરૂદ્ધ કરવો પડે છે. ‘નારાયણાનાં સ્વામી’
 એવો ષષ્ઠિતત્પુરૂષ સમાસ કરતાં નારાયણ સ્વામી એમ જ થાય
 પણ સ્વામિનારાયણ એમ ન થાય, કારણ કે એવા સમાસમાં
 સ્વામિ શબ્દનો પૂર્વ નિપાત થાય એવું ચોખ્ખું વ્યાકરણ સૂત્ર
 નથી. આપણા વૃદ્ધો વ્યાકરણના નિયમને જાણતા હોવાથી એવો
 સમાસ ઉઠાંગ નહિ કરતાં સંગત કર્મધારય કર્યો છે. તે વ્યાકરણના
 નિયમથી અવિરૂદ્ધ છે. અર્થથી તો અવિરૂદ્ધ છે જ. મહાજનો જેન
 ગતઃ સ પન્થાઃ એ પ્રમાણે અનુયાયિઓએ અનુવર્તવું જોઈએ.

વળી આ બાબતમાં બીજી અવશ્ય જાણવા જેવી વાત છે.
 “નારાયણ” એ યોગરૂઢ સંજ્ઞા છે. તે એક મૂળ પરંબ્રહ્મ પુરૂષો-
 ત્તમની અસાધારણ છે. તે આ સંજ્ઞા જો અવર ભવ બ્રહ્માદિકમાં
 લઈ જવાય તો નારાયણ એમ નકાર જ રહે પણ જુ કાર થાય
 નહિ. પુરૂષોત્તમ નારાયણમાં જ લઈએ તો જ નારાયણ એમ
 જુ કાર થાય એને માટે પૂર્વપદાત્સંજ્ઞાયામગઃ એવો વ્યાકરણનો
 નિયમ છે. આ ખાસ કારણથી અનન્યગામી એ સંજ્ઞાનો પ્રયોગ
 જ્યારે ભવ બ્રહ્માદિક ઈશ્વરોમાં થઈ શકે નહિ તો પછી અન્ય
 અવર જીવ મુક્તાદિકમાં ન થાય એમાં કહેવું જ શું ? આ ખાસ
 કારણથી પણ એ પૂજ્ય શબ્દનો પ્રયોગ પરંબ્રહ્મ પુરૂષોત્તમ

નારાયણ અને તેમના અનન્ય તત્ત્વ રામકૃષ્ણાદિક અવતારો સિવાય
 બીજા કોઈમાં પણ થઈ શકે નહિ એ નિર્વિવાદ છે. જ્યારે આવા
 અનન્યગામી નારાયણ શબ્દનો અવર પર અર્થ લેવાય ત્યારે
 તેનો વેદાદિ શાસ્ત્રોએ અને મહાસદ્ગુરુઓએ કરેલો મુદ્દાનો
 સર્વાન્તર્યામિપણાદ્ય અર્થ અને તદર્થવાળું નારાયણ નામ પણ
 તેમાં ખરી રીતે સંલવે નહિ. એ પણ ખાસ વિચારવા જેવું છે.
 માટે 'નારાયણોના નારાયણ' એમ કદાપિ જલ્પાય નહિ. ઉપર
 પ્રમાણે સાંપ્રદાયિક શુદ્ધ શાસ્ત્રાર્થ સપ્રમાણ કહ્યો.

મહામંદિરોમાં પધરાવેલી નરનારાયણ લક્ષ્મીનારાયણ
 વાસુદેવનારાયણ કૃષ્ણનારાયણ વિગેરે મૂર્તિઓને પણ અક્ષર-
 થામાધિપતિપણે કહેવાપૂર્વક તેમની સાથે શ્રીહરિનો આત્મતત્ત્વથી
 અલેહ બહુધા વર્ણવ્યો છે. 'નરનારાયણ એજ સ્વામિનારાયણ છે'
 એવો તો આખો સાંપ્રદાયિક ઉપોદ્ધાત છે. નરનારાયણ લક્ષ્મી-
 નારાયણ નામથી જ સંપ્રદાયનો સઘળો વહિવટ વ્યવસ્થિત
 વિભાગીય છે. નરનારાયણ તો અમારા હૃદયમાં વિરાજે છે (વચ.)
 એમ શ્રીમુખે કહ્યું છે. કૃષ્ણનારાયણને તો ઉપાસ્ય ઇષ્ટદેવપણે
 પ્રતિપાદવાપૂર્વક તેમના અનન્ય અવતાર તરીકે શ્રીહરિને નિરૂપ-
 વાનો ચોખ્ખો અભિપ્રાય પહે પહે છે. આ સઘળો શાસ્ત્રીય વિચાર
 વિવેક કરીએ તો શ્રીહરિનો પણ આ નારાયણોમાં અંતર્ભાવ
 આપોઆપ આવી જાય છે. શ્રીહરિને સહસ્ર નામથી પણ નિરૂપ્યા
 છે. આ દીર્ઘદૃષ્ટિએ દેખીએ તો નારાયણોના સ્વામી તે સ્વા. ના.
 એવો અર્થ કોઈ પણ અંશે સમન્વિત ઘટિત નથી.

આ જપનીય ભજનીય નામ કે જે પરાત્પર પરમાત્માનું
 મુખ્ય અસાધારણ વાચક હોઈને ભવપ્રહ્લાદિક સર્વ થકી પૃથક
 કરનારું સર્વમાન્ય સર્વોપરી છે. તેને બીજી જવાહિ તુલ્ય વ્યક્તિમાં
 લઈ જવાનો દુરાશય દર્શાવ્યો છે તે તદ્દન આસુર હોઈને શ્રીહરિના
 અપરિહાર્ય અપરાધ તુલ્ય છે. એકે સ્વામી શબ્દ અવરમાં લીધો

તો બીજાએ નારાયણ શબ્દ અવરમાં લીધો એમ કહીને આખો
સ્વામિનારાયણ શબ્દાર્થ જ શ્રીજી માન્ય વૃદ્ધ માન્ય હતો તેને
ઉડાવી દઈને છપૈયાધામી ધર્મપુત્રને તો નનામા નકામા જ કુરી
દીધા છે. બહુ ખૂરી દશા લાવ્યા છે.

આ ઉપાસ્ય ઇષ્ટદેવ શ્રીકુરિનું અસાધારણ નામ જપનીય
સ્વા. ના. છે અને તે પોતે જ રચી ભક્તોને ભજન કરવા
આપ્યું છે. અને જય સ્વામિનારાયણ કુરીને શિખવ્યું અને તેનો
અપાર મહિમા કહ્યો. આ નામનો પ્રચાર થયા પછી ચૌદ વર્ષ
ગુણાતીતાનંદ સ્વામી સત્સંગમાં આવ્યા છે.

શ્રીજીમહારાજે વચનામૃતમાં કહ્યું છે કે-વ્યાસ નારદ વાલ્મીકી
સનકાદિક ઇત્યાદિ જે મોટા પુરૂષોએ શાસ્ત્રમાં કહેલો વિધિ
નિષેધ સત્ય છે. જેમ હુંડી લખી આપે છે તેમ મોટા પુરૂષની
આજ્ઞાએ કુરીને જે ધર્મ પાળે તેનું જ કલ્યાણ થાય છે ને મોટા
પુરૂષના વચનનો જેને વિશ્વાસ નથી તેને નાસ્તિક જાણવો ને
મહાપાપી જાણવો ને તેને ચંડાળ જાણવો એનો કોઈ પ્રકારે
સંગ રાખવો નહિ. “સ્વા. ના. નામનો મહિમા કહેતા હોય ને
ધર્માદિ સંબંધી લખાણો આપતા હોય” એ સાધુ જો સત્સંગની
મર્યાદામાં હોય તો જ તેના મુખની કથા, વાર્તા, લખાણ વિગેરે
વાંચી સાંભળી શકાય. ને જે મર્યાદા બહાર ગયા હોય તો તેનું
વાંચવા સાંભળવાથી ઉપરનાં શ્રીજીએ કહેલાં બધાં વિશેષણો
આપણને લાગુ પડે. જેઓ મર્યાદા બહાર નિકળેલા હોય તેના
પ્રસંગથી આપણે આ જન્મે કે બીજે જન્મે જરૂર તેના જેવા
મર્યાદા બહાર થઈએ.

શ્રીજીએ બાંધેલી બે ગાદી અને તેની સાથે સંકુળાએલા
ત્યાગીઓ તથા ગૃહસ્થો તથા શાસ્ત્રો તથા મંદિરો તેમને જ
સત્સંગ કહ્યો છે. ને તેમાં રહેલાને જ સત્સંગી કહ્યા છે. બાકીના
સ્વા. ના. ના સત્સંગથી વિમુખ છે. પછી તે સ્વા. ના ને ભજતા

હોય કે ન હોય. આ શ્રીજીનો તથા મોટા સંતોનો અભિપ્રાય છે. વિમુખની પંક્તિમાં ક્યારેય પણ લજવું નહિ. સત્સંગમાં જુદા જુદા પક્ષો પાડવાનું પાપ કરવું તે કરતાં એક શ્રીજીનો પક્ષ રાખવો. એમાંજ કલ્યાણ છે. ગામે ગામે સત્સંગીઓમાં કલેશ કરવાથી કે ભાગલા પાડવાથી કલ્યાણ નથી. તેને માટે તો નરક જ તૈયાર છે. જેઓ પક્ષ પાડીને સત્સંગમાં ફરે છે. નવા કરતા નથી. પણ જૂનાઓને ખાનમાનથી પાડી નાંખે છે. સત્સંગીઓએ આવા વિમુખોના ખાનમાનને ઝેર જેવા ગણવાં. અંતે તે નરક જ આપનાર છે.

ઉપાસ્ય ઈષ્ટદેવ શ્રીહરિએ તો કોઈને એવી મહોર છાપ મારી આપી નથી તેમ પ્રમાણપત્ર પ્રબન્ધોમાં પણ એવું લખ્યું નથી. તેમ શ્રીજીના સહચર કોઈ મુકતોએ ‘અમુક એક જ સ્વામી શ્રીજીના સંયુક્ત નામમાં સ્વામિ શબ્દથી સંબોધારો. એમ કહ્યું લખ્યું નથી, આવી સત્ય શુદ્ધ સ્થિતિ હોવા છતાં જ્યારે એકલા ગુણા. સ્વામી સામાન્ય વ્યક્તિનો એવો હક પરાણે ગોઠવાય ત્યારે તેથી મોટા બીજાઓનો તો તેવો હક અવશ્ય ગોઠવાય જ. ગામઠી ગોઠવણી સિવાય બીજો કશો સત્ય અર્થ તો નથી જ. અને એવી ગોઠવણી કરવા જાય તો તેમાં પ્રથમ તો રામાનંદ સ્વામીનો એમાં હક હોઈ શકે, કેમ કે જેમને શ્રીજીએ સ્વગ્રંથમાં સ્વામી શબ્દથી બહુધા સંબોધ્યા છે. ‘શ્રીજી સ્વામી માંડવામાં બિરાજે એમ પણ ગાયું છે. અને વળી જે શ્રીજીના ગુરુ દીક્ષાદાતા હોઈને શ્રીજીએ જેમને પરંપરામાં ગણ્યા છે. અને જેમણે શ્રીજીને પોતાની પૂજ્ય ગાદીએ બેસાડ્યા છે. અને વળી ઉદ્ભવાવતાર જેમના નામથી સંપ્રદાયનું ‘ઉદ્ભવ સંપ્રદાય’ એવું સાર્થક નામ શ્રીજીએજ ભરસભામાં નક્કી કર્યું છે. આ સઘળી સૂક્ષ્મદૃષ્ટિએ વિચારીએ તો પ્રથમ હક આખો રામાનંદ સ્વામીનો સંભવિત સમન્વિત સર્વને લાગે છે. એટલે સ્વામી કહેતાં રામાનંદ અને નારાયણ

કહેતાં સહજનનંદ એમ મળીને સ્વા. ના. નામ થયું. બન્નેનું સહ
 ભજન પણ સંભવિત છે. કેમકે શ્રીજીએ દીક્ષાગુરૂ તરીકે તેમને
 પ્રથમ સ્મૃતિમાં લીધા છે. બીજે નંબરે આ હક ધર્મવંશી
 આચાર્યોનો કાયદેસરનો લાગે, કેમકે તેમને પોતાની પૂજ્ય ગાદીએ
 સ્થાપન કર્યા છે. અને તેમને બધી સત્તા ધર્મધુરા સોંપવામાં
 આવી છે. અને શ્રીજીએ તથા મુકતોએ તેમનો મહિમા પોતા
 જેવો ગ્રંથમાં ગાયો છે. ત્રીજે નંબરે મુકતાનંદ સ્વામીનો હક
 ખાસ લાગે કારણ કે તે રામાનંદ સ્વામીના શિષ્યોમાં અગ્રેસર
 વૃદ્ધ વિદ્વાન્ તરીકે ગાદીલાયક હતા. અને ભગવાન શ્રીહરિ
 પણ તેમને ગુરૂ તરીકે માનતા હતા. અને નવ મહિના સુધી
 તેમની આજ્ઞામાં અચૂક રહેલા અને તેમનો મહિમા પણ વચના-
 મૃતાદિ જેવા પ્રસિદ્ધ પુસ્તકમાં પણ શ્રીમુખે બહુ ગાયો છે. અને
 સ્વામી નામથી પણ બહુધા શ્રીમુખે સંબોધ્યા છે. એ પછી
 શતાનંદ મહર્ષિ કે જેમને ત્રિકાળનું જ્ઞાન આપીને જેમની પાસે
 સત્સંગિજીવન મહાગ્રંથ કરાવ્યો અને તેમાંથી જનમંગળ સર્વ-
 મંગળ સ્તોત્રનો સમુદ્ધાર કરાવ્યો. અને જેમનાં વિશેષ વખાણ
 ગ્રંથમાં જ લખાયાં છે. તેમનો હક તો ખાસ લાગે. આ પછી
 નેષિક મુકુદાનંદ બ્રહ્મચારી કે જે શ્રીજીના સદાય સહચર હોઈને
 શ્રીજીની સઘળી સેવા સજનારા હતા. અને જેમનું નામ પણ મૂળજી
 મળતું હતું. અને જેમની શ્રીજીએ ગ્રંથમાં ઘણી પ્રશંસા કરી છે.
 અને ‘મૂળાનંદ અને સહજનનંદની જોડ’ પણ કહેવાય છે. એમનો
 હક ખરો લાગે. ‘મૂળજી બ્રહ્મચારી રે લોલ’ એમ જૂનાગઢના
 કવિ બ્રહ્મચારીએ ગાયું છે. એટલે એ હક એમનો અવશ્ય
 લાગે જ. આ પછી ગોપાલાનંદ સ્વામી કે જેમને શ્રીજીએ બન્ને
 દેશના રક્ષક મોટરા કર્યા હતા. અને જે યોગિરાજ હતા. અને
 જેમનો અપૂર્વ મહિમા તથા પરચા નિષ્કુલાનંદ મહા મુનિએ
 વર્ણવ્યા છે. અને જેમને મૂળ અક્ષર તરીકે માનનારાની સંખ્યા

પણ ખુદ જૂનાગઢ વડતાલ અમદાવાદ ગઢડા આદિક દેશમાં
 અત્યધિક છે. અને એવી વાતો પણ જૂનાગઢીઓએ જ જોડી
 કાઢી છે. 'પ્રભુ સાથે પ્રગટયા, ખરા ભકત તે નામ ખુશાલ' એવું
 વાક્ય પણ અભિવ્યંજક સુંદર છે એ દૃષ્ટિએ જોઈએ તો એમનો હક
 તો ખાસ નિર્વિવાહ લાગે તેવો છે તેમજ નિત્યાનંદ સ્વામી કે જે
 પંડિતરાજ હોઈને જેમની પાસે શ્રીહરિ કથા કરાવતા હતા. અને
 જ્યાં ત્યાં પંડિતો સાથે શાસ્ત્રાર્થ કરીને દિગ્વિજય સંપ્રદાયનો
 મેળવતા હતા. અને જેમનાં વખાણુ શ્રીમુખે કરેલાં છે. એમનો
 હક ઠીક લાગુ થાય. એજ રીતે બ્રહ્માનંદ સ્વામી કે જે કવિ વર
 હોઈને અનેક કવિતાઓ કરીને શ્રીહરિને સદા સુપ્રસન્ન કરનારા
 હતા. અને અમદાવાદ ગાદી તળે તેમનું પ્રથમ નામ ચાલે છે.
 બ્રહ્માનંદ નામ પણ અનુગુણુ છે. તેમનો હક સારો લાગે. એ
 પછી શુકાનંદ સ્વામી કે જે શ્રીહરિના સહચર હોઈને સંપ્રદાયના
 લેખન-શોધનમાં નિયુક્ત હતા. અને જેમનાં વખાણુ શ્રીમુખે
 વચનામૃતમાં કર્યાં છે. એમનો હક સ્વતઃ લાગે. એ રીતે જેમને
 કાંઈકે આદર્શ સદ્ગુરુ સાધુ તરીકે ઉચ્ચ પદવી આપી હોય અને
 શ્રીમુખે પ્રશંસા કરી હોય એવા નિષ્કુલાનંદ અદ્ભુતાનંદ અક્ષરા-
 નંદ આદિકનો પણ હક લાગે. જેમ ગુ. સ્વામી જૂનાગઢના મહંત
 હતા. એમ અદ્ભુતાનંદ સ્વામી ધોળેરાના અને અક્ષરાનંદ સ્વામી
 વડતાલના મહંત હતા. આ પછી બીજા બધા જ નંદપદવી ધારી
 સ્વામીઓનો હક લાગે. એમ સર્વને સાધારણુ હક લાગતાં સર્વ
 કોઈએ એક ગુરુ સ્વામી તો માન્યા હોય જ તેમાં જ્યારે એક
 શિષ્ય મંડળી સ્વા. ના. નામમાં સ્વામિ શબ્દથી પોતાના ગુરુ ગુ.
 સ્વામીને ઠરાવીને તેને ગોખાવે. અને શ્રીજી સાથે તેમની
 મૂર્તિઓ પધરાવીને સહ ભજન કરાવે. તો બીજી મંડળી મુક્તા-
 નંદ સ્વામીને તો ત્રીજી ગોપાળાનંદને તો ચોથી નિત્યાનંદજીને
 તો બીજી મંડળી મનમાન્યા બીજા હરકોઈને સ્વા. ના. નામમાં

સ્વામિ શબ્દથી ઠરાવીને ગોખાવે. અને મૂર્તિઓ ચિત્રની કે ધાતુની
 પધરાવીને સહુભજન કરાવે. તો સ્વા. ના. નામની અને તેમના
 સંપ્રદાયની અને સંપ્રદાયના બંધારણની કેવી અવદશા થાય ?
 સંપ્રદાય જ બધો વહેંચાઈ જાય અને જુદા જુદા વંદેલ વાડા
 થઈ જાય. અને અંતે છિન્નભિન્ન થઈ જાય અને સ્વા. ના. નું
 નામ પણ બદનામ નિર્થક અનર્થક થઈ જાય. અને શાસ્ત્રોની
 પણ બહુ ખૂરી દશા તુચ્છ થઈ જાય. ફજેતાનો પાર ન રહે.
 જેમ જેને ફાવે તેમ કરવાનો અધિકાર મનસ્વી મનાઈ ગયો.
 એટલે ફાવે તેમ ગોઠવણી કરે. એમાં કોઈને ના કહેવાનો હક
 તો નથી જ. ગઢડાના સ. શાસ્ત્રી હરિપ્રકાશદાસજી તથા જૂનાગઢના
 સ. શાસ્ત્રી નારાયણ પ્રસાદદાસજી કાશી ભણતા હતા. તેઓએ
 પ્રશ્નોત્તરસાગર નામની એક ચોપડી છાપી તેમાં અક્ષર પરિભાષાએવં
 મીમાંસામાં કહ્યા પ્રમાણે શ્રીજીએ કે તેમના મુકતોએ એવો સીકકો
 કોઈને મારી આપેલો નહિ હોવાથી બધી ગોઠવણી ગ્રામ્ય
 બનાવટી વિમુખ ઠરે છે. ગુણાતીતાનંદજી ૧૮૬૬માં સાધુ થએલા
 હતા. સ્વામિનારાયણ નામની પ્રવૃત્તિ ૧૮૫૮થી થઈ છે. એટલે
 આઠ વર્ષ સ્વામી શબ્દ નિર્થક પડી રહેલો ? કે કોઈ બીજામાં
 વપરાયેલો ? કે શ્રીજીમાં વપરાયેલો એ પણ એક વિચાર ઉપર
 આવીને નકકી કરવા જેવું છે.

પડક્ષરમાંથી જે અક્ષરોને બીજી કનિષ્ઠ વ્યક્તિમાં લઈ જાય
 તો પડક્ષર મંત્ર રહે નહિ એ પણ વિચારવા જેવું છે. જે ધામને
 આપેલા ‘ગુણાતીત’ વિશેષણ માત્રથી ‘ગુણાતીતાનંદ’ એમ ઠરતું
 હોય તો ધામને તો અચ્યુત અક્ષર અદ્ભુત અવિનાશી બ્રહ્મ
 નિત્ય ગોલોક વૈકુંઠ આદિક અનેક વિશેષણો અપાયેલાં છે. એ
 ઉપરથી અચ્યુતાનંદ અક્ષરાનંદ અદ્ભૂતાનંદ બ્રહ્માનંદ અવિનાશા-
 નંદ ગોલોકાનંદ વૈકુંઠાનંદ આદિક મુનિઓ પણ મૂળ અક્ષર કે
 તેના અવતારો સુખેથી ઠરે, ઘરનો ઠરાવ ગોઠવવાનો હોય ત્યાં

ના કહેનારનું કશું ચાલે નહિ. ગુ. સ્વામી નામે ગુંથાએલી પ્ર. ૧
વાત ૩૪૭ 'મુસલમાન કોઈથી વટલાય નહિ તેમ વિમુખને કોઈ
વાતનો વિચાર નથી. એમ જે ભવિષ્ય ભાખ્યું છે તે ખરોખર
મળતું આવે છે. આ વાત આટલેથી અટકતી નથી. એક ગુ.
સ્વામીની અને તેમની મંડળીની મિથ્યા મહત્તા માટે સંપ્રદાયના
અધિષ્ઠાતા આચાર્યો, મુકતાનંદ ગોપાલાનંદ શુકાનંદ બ્રહ્માનંદ
મહાનુભાવાનંદ આદિક મુખ્ય સંતોને જે કોઈ એક મિથ્યા દોષ
અડાવીને ઉતારી પાડવાની પાડા ખારતા વાતે વાતે વાપરેલી
જોવામાં આવે છે. કલ્પિત વાતોની મોટાઈ માનવા માટે સંપ્રદાયના
શિક્ષાપત્રી સત્સંગીજીવન વચનામૃત વિગેરે મૂખ્ય માન્ય ગ્રંથોને
પણ દોષારોપણ કરીને ઉતારી પાડવાની પાડાખારતા વાપરી છે.

ખાસ જાણવા જેવું કા. વ. ૧૦ અને જીવનું કલ્યાણ તો
આટલી જ વાતમાં છે જે 'પ્રકટ પ્રમાણ એવા જે શ્રીકૃષ્ણ 'નારાયણ'
તેનું જ કયું સર્વે થાય છે પણ કાળ કર્મ માયાદિક કોઈનું કયું
કાંઈ થતું નથી. એવી રીતે એક ભગવાનને વિષે કર્તાપણું
સમજવું એજ કલ્યાણનું પરમ કારણ છે....અને જે જીવ ભગવાનને
કર્તાહર્તા નથી જાણતો તો તેથી બીજો કોઈ પાપી નથી અને
ગૌહત્યા બ્રહ્મહત્યા ગુરુસ્ત્રીનો સંગ તથા બ્રહ્મવેત્તા સદ્ગુરુનો દ્રોહ
થકી પણ એને વધુ પાપી જાણવો. કાંજે ભગવાન વિના બીજાને
કર્તા જાણે છે માટે એવો જે નાસ્તિક ચંડાળ હોય તેની તો
છાયામાં પણ ઉભું રહેવું નહિ. ને ભૂલમાં પણ તેના મુખનું
વચન સાંભળવું નહિ. અને જે ભગવાનના ભક્ત હોય તે ભગવાનને
પ્રતાપે કરીને બ્રહ્મા, શિવ, શુકજી, નારદ તે જેવા પણ થાય અને
પ્રકૃતિ પુરુષ જેવા પણ થાય અને બ્રહ્મ તથા અક્ષર જેવા પણ થાય
તો પણ શ્રી પુરુષોત્તમ નારાયણ જેવો થવાને તો કોઈ સમર્થ નથી.
માટે જેનો સંગ કર્યા થકી તથા જે શાસ્ત્ર સાંભળવા થકી
ભગવાનની ઉપાસનાનું ખંડન થઈને સ્વામી સેવક બાવ ટળી

જતો હોય તો તે સંગનો તથા તે શાસ્ત્રનો શ્વપચની પેઠે તત્કાળ ત્યાગ કરવો.

શ્રીજીમહારાજના યથાર્થ સ્વરૂપનું જ્ઞાન ગુ. સ્વામીએ પ્રાગજી ભકતને આપ્યું. પ્રાગજી ભકતે તે જ જ્ઞાન તથા ઐશ્વર્ય શાસ્ત્રી યજ્ઞપુરૂષદાસને આપ્યું. યજ્ઞપુરૂષદાસે લજ્જા માન અને ભયનો ત્યાગ કરી પ્રાગજી ભકતની પરમસેવા કરી અને તેની પાસેથી અલૌકિક જ્ઞાન તથા ઐશ્વર્ય સંપાદન કર્યું (અક્ષર પુરૂષોત્તમ ચરિત સર્ગ ૨ માં છાપેલું છે.) શાસ્ત્રીએ પ્રાગજી થકી જ્ઞાન મેળવ્યું હોવાથી શાસ્ત્રીના ગુરૂ પ્રાગજી કહેવાય. ગુ. સ્વામીના શિષ્યોમાં પ્રાગજી સિવાય અગ્રસ્થાન ભોગવે એવો કોઈ શિષ્ય જ ન મળે. આ કેવી શિષ્ય લજ્જામણી વાત? સ્વામીએ જાણા પ્રાગજીને કહાચિત જ્ઞાન ઐશ્વર્ય આપ્યું કહ્યું હોય તો ઠીક છે. પણ અદીક્ષિત અસાધુ અજ્ઞાણ અસમર્થ જાણા પ્રાગજી મોચી દરજીએ ઉચ્ચ સાધુ શાસ્ત્રી યજ્ઞપુરૂષદાસને જ્ઞાન ઐશ્વર્ય આપ્યું કહેવું એ તો સંપ્રદાયની દૃષ્ટિએ બિલકુલ ઠીક કહેવાય નહિ. પોતે જાતિએ ઉચ્ચ વૈશ્ય હોઈને આચાર્ય થકી દીક્ષાને પામીને સાધુ થયા છે. ગુરૂ વિજ્ઞાનાનંદ સ્વામી પાસેથી વિજ્ઞાનને પામ્યા છે. આ બધાનો વિચાર કરીએ તો પોતામાં જ્ઞાન ઐશ્વર્ય આત્મીય અત્યધિક કહેવાય. આથી અધિક ઉચ્છિષ્ટ અધિક જ્ઞાન ઐશ્વર્ય શું અદીક્ષિત અસાધુ અજ્ઞાણ અસમર્થ જાણા પ્રાગજી થકી પરકીય મેળવ્યું હશે તે તો તેઓ ખાનગી જાણે. ક્યાં ઈતર અજ્ઞાણ જાણા પ્રાગજી ભકત? અને ક્યાં સાધુશાસ્ત્રી યજ્ઞપુરૂષદાસજી? બન્ને વચ્ચે વિચારીએ તો તેજસ્તિમિર જેટલો ભેદ છે. એનો પણ આજી જેટલો વિચાર નહિ કરતાં અજ્ઞ શિષ્યો શાસ્ત્રીના ગુરૂ જાણા પ્રાગજી ભકતને કરાવીને, તેમની ઈતરની અનુવૃત્તિપૂર્વક સેવા કરવા દ્વારા પ્રસન્નતા મેળવીને તે દ્વારા જ્ઞાન ઐશ્વર્ય મેળવ્યાની વિષમ વાતો ઉઘાડે છોગે કરતાં કેમ લગાર પણ, લજ્જાતા નહિ હોય? જો

કહાચિત્ કોઈ જ્ઞાન ઐશ્વર્ય મળ્યું હોય તો તે શુદ્ધ સંપ્રદાયનું તો નહિ જ. પણ સંપ્રદાય થકી સર્વથા વિમુખ થવાનું અસંપ્રદાયિક જ છે. જે અત્યારે જાહેરમાં જોવામાં આવે છે. આથી તો દીક્ષાદાતા ગુરૂ વિજ્ઞાનાનંદ સ્વામી થકી જ્ઞાન ઐશ્વર્ય મેળવ્યાનું કરાવીને આવું કોઈ ધર્તીંગ ચલાવ્યું હોત તો સંભવિત યોગ્ય સુંદર હતું. વિમુખ જ્ઞાન ઐશ્વર્ય મેળવીને સંપ્રદાય થકી વિમુખ થઈ સંપ્રદાય સામે રાગદ્વેષ વેર ઈર્ષ્યા ભાવથી મંદિરો કરાવ્યાં. પ્ર. વ. ૧૮ અમારો વાહ લેશો તો તેનું જરૂર ભુંડું થશે.

કોઈ સંજ્ઞાતીય સમાન સભ્ય સાધુ બ્રહ્મચારી સદ્ગુરૂ કે કોઈ વિદ્વાનનું નામ લેવામાં આવ્યું નથી. આ અવસરે જૂનાગઢમાં જ ઘણા સાધુ બ્રહ્મચારીઓની હયાતી હતી. તેમજ સ્વામીના પોતાના જ ઘણા ગુણી સમર્થ મોટા સાધુ શિષ્યો વિગેરેની હયાતી હતી. એમાંના કોઈનું નામ લીધું હોત તો કાંઈક ઠીક કહેવાત. તે સર્વ સુજ આ રીતે સમજી શકે છે. આ વિરૂદ્ધ કલ્પિત કુવાહમાં કોઈ શાસ્ત્રીય પ્રમાણ તો આરંભથી જ હતું નહિ. જેને આચાર્ય થકી સાંપ્રદાયિક શાસ્ત્રીય દીક્ષા નથી તેમ કશું શાસ્ત્રીય લેશ વિજ્ઞાન નથી એવા શુદ્ધ જાતિના જગાભકત તથા પ્રાગાભકત થકી સંપ્રદાય વિરોધી મનઃ કલ્પિત ગુણાતીત પંથની શરૂઆત એમના શિષ્યો સમજાવે છે. તે શું લજ્જાસ્પદ-હાસ્યાસ્પદ નથી? સંપ્રદાયની દૃષ્ટિએ આ બધું ય અશાસ્ત્રીય અયોગ્ય અસહ્ય અતિર્નિંદ્ય છે. જગાભકત જાતના મોચી હોવાથી તેમને મંદિરમાં ત્યાગી તરીકે રહેવાની ઇચ્છા છતાં સ્વામી જ તેને અવકાશ આપતા નહિ. અને વિરૂદ્ધમાં હતા. આ પછી ભકતે ગુ. સ્વામી સાથે ગો. સ્વામીનો સારો સંબંધ જાણીને પ્રાર્થના કરી ભલામણ કરાવી. આ ઉપરથી ગુ. મુનિએ જગા ભકતને મંદિરમાં રાખ્યા અને જાતીએ ઉતરતા હોવાથી સર્વથી જુદું રહેવાનું સ્થાન આપ્યું. અને મંદિરમાં રિવાજ મુજબ તેને ત્યાગીઓના જોડા સીવવાનું ઘટતું કામ સોંપ્યું. આ બાબતને જોરસહ કોર્ટમાં સાક્ષી તરીકે આવેલા જૂનાગઢના મહાંતે ટેકો આપ્યો છે. એક તો રહેવાનું જુદું સ્થાન

મળ્યું. અને વળી જાતિ ધંધો મળ્યો. આ બે કારણથી તેને જાતિના ચેલા આંધવાની પણ છૂટ મળી. આ ઉપરથી તેણે રણછોડ ભક્ત લાઘોભક્ત વિગેરે ચેલા રાખ્યા અને ધંધો પણ ચલાવ્યો. જો કે આથી સ્વામીને કે કોઈ બીજાઓને ઠીક લાગ્યું નહિ. તેથી તેમને જોઈએ તેટલું માન મળતું નહિ. ઉલટું ઘણું અપમાન મળતું. વચનામૃતોનું વાચન તો સર્વ સાધારણ હોવાથી તેનો આરંભ કર્યો. સ્વામી અક્ષરવાસી થયા બાદ તેમનો મોટો મહિમા કે આ અક્ષર જ છે. આવો મહિમા તારવી કાઢ્યો. સંપ્રદાયની શુભ શુદ્ધ સ્થિતિમાં તેની આવી વાયડી અછકલી વાતને મનથી માને એવા કોઈ મોટા સાધુ બ્રહ્મચારી ન હતા. તેમ સ્વામીના શિષ્યો પણ ન હતા. તેમ તેઓની આગળ એવી કલ્પિત પ્રમાણ શૂન્ય અમર્યાદિત વાત કહી શકે એવી તેની પણ સ્થિતિ ન હતી. એટલે તેણે પ્રથમ પોતાની જાતના ચેલાને તેમજ જાતના સત્સંગીઓને છાની રીતે શિખવવા માંડ્યું. તેથી જૂનાગઢના સંતોએ ત્યાંથી બધા યને કાઢી મૂક્યા ને તે જગાભક્ત વડતાલ આવ્યા. આ વાતની જાણ થતાં તેને ખૂણિયા કે બંડીયા કે વિમુખ જ્ઞાનની હીન પદવી મળવા લાગી, વડતાલથી પણ કાઢી મૂકવામાં આવ્યા. ને રાજકોટ જઈને રહ્યા. કેટલાક અવિવેકી દાંભિક દૂષિત ત્યાગીઓએ પાછળથી જગાભક્તને ગુરૂ કર્યા. અને જગાની હા એ હા ચવવા માંડ્યા. અને તે દ્વારા કે તેમના અનુયાયી દ્વારા કુદ્ર બાનપાનાદિ મેળવવા માંડ્યા. અને આ પ્રસંગથી વર્ણુશ્રમ ધર્મ થકી તેમજ શુદ્ધ મર્યાદા થકી ‘નાસ્તિ નષ્ટે વિચારઃ’ આ ન્યાયે પતિત થઈ જેમતેમ વર્તવા લાગ્યા. આ બધી બાબત ‘અન્વેન નીચમાના ચથાન્ધાઃ’. આમાં કહ્યા પ્રમાણે અંધ પરંપરાને શોભાડનારી આંધળી બનતી ગઈ.

આ પામર પ્રવૃત્તિમાં સંપ્રદાયના અર્થને જાણનારા સારા સત્સંગીઓ તથા ત્યાગીઓ ભળ્યા ન હતા. વળી સિદ્ધાંત સાગર નામની ચોપડીમાં વાત. ૨૪ “પ્રકૃતિ થકી પર જે

નરનારાયણ તથા વાસુદેવ નારાયણ તથા કૃષ્ણનારાયણ તેજ અમે
 જ્યારે કહેતા હોઈએ ત્યારે એમ સમજવું જે નર તથા વાસુદેવ
 તથા કૃષ્ણ તે અક્ષરને ઠેકાણે છે ને નારાયણ તે પુરુષોત્તમને
 ઠેકાણે છે. વાત રપ-આ પ્રગટ મૂળ અક્ષર જે મુળજી અને અમે
 પ્રગટ પુરુષોત્તમ એ બેય નો જેને યથાર્થ મહિમા સહિત નિશ્ચય
 છે તેને જ પૂરો સત્સંગી કહીએ કારણ કે-જેમ રાધાકૃષ્ણ, જેમ
 લક્ષ્મીનારાયણ જેમ નરનારાયણ કહેવાય છે તેઓએ પોતાના
 ભક્તો સહિત પોતાનું ભજન કરાવ્યું છે. તેમજ અમે
 પણ આ પ્રગટ મૂળ અક્ષર મૂર્તિમાન એ અસંખ્ય અક્ષર મુક્તાના
 સ્વામી છે. તે એ સ્વામી ને અમે નારાયણ એમ અમારા ભક્ત
 સહિત અમારું નામ છે. ને જે એમ જાણીને ભજન કરે તેને જ
 અમે પૂરો ભક્ત કહીએ છીએ...અને તમે સર્વેએ અમને
 પુરુષોત્તમ જાણ્યા છે ને આ મૂળજીને મૂળ અક્ષર જાણ્યા છે ને
 તે બેય નામ સહિત આ સ્વામિનારાયણ નામ છે એમ સમજીને
 ભજન કરો છો....તેમ સ્વામિનારાયણ ભજન તો કરે છે પણ
 સ્વામિ જે આ મૂળ અક્ષર તે સહિત મહારાજે પોતાનું ભજન
 કરાવ્યું છે એમ ન સમજે તો તેને બ્રહ્મવિદ્યાની પ્રાપ્તિ ન થાય
 ને તે પૂરો ભક્ત ન કહેવાય." વિગેરે આ વાત બધી દૂષિત
 વિરોધી વંઢેલ અપસિદ્ધાંતવાળી છે તે ઉપરના સ્વા. ના.
 શબ્દાર્થના વિમર્શથી સુરોને વિદિત થશે. બીજા અત્યધિક મોટા
 શતાનંદ મુક્તાનંદ ગોપાળાનંદાદિ સાધુઓ નહિ પણ એક જ
 ગુણાતીતાનંદ સામાન્ય સાધુને મૂળ અક્ષર કરાવીને તેનું શ્રીજી
 સાથે ભજન કરાવી કેવી ધૂર્ત અવિદ્યા વાપરી છે. તે આ નૂતન
 નમુના ઉપરથી જણાશે. શ્રીજીને નરનારાયણ વાસુદેવ નારાયણ
 કૃષ્ણનારાયણ કહ્યા હોય ત્યારે નર વાસુદેવ કૃષ્ણ શબ્દથી મૂળ
 અક્ષર ગુ. સ્વામીને સમજવા. આવો અપસિદ્ધાંત કાઢ્યો છે. જેમ
 રાધાકૃષ્ણ લક્ષ્મીનારાયણ નરનારાયણાદિ શબ્દો પરોક્ષ પ્રત્યક્ષ

શાસ્ત્રોમાં છે. તેમ અક્ષર પુરુષોત્તમ શબ્દ જ કોઈ શાસ્ત્રમાં નથી.
 કેવળ ઉટાંગ બનાવટી છે. જનમંગળ સ્તોત્રના આરંભમાં જ
 શ્રીકૃષ્ણઃ શ્રીવાસુદેવો નરનારાયણઃ પ્રમુઃ એમ ત્રણેય શબ્દથી
 એક શ્રીહરિને જ નિરૂપ્યા છે. અને એનો અર્થ પણ ટીકામાં
 સંગત કર્યો છે. આવા શ્રીહરિ પર પ્રસિદ્ધ શબ્દોને પણ શ્રીહરિ
 આગળ તો અતિ તુચ્છ નિરક્ષર અક્ષરમાં લઈ જવાનો દુઃસિદ્ધાંત
 દુરંત કાઢ્યો છે. વળી વધારામાં સ્વામી શબ્દ કે જે ખાસ ઉપાસ્ય
 ઇષ્ટદેવ શ્રીજીમાં જ સર્વમંગળમાં આરંભમાં જ સહેતુ વપરાયો છે.
 તેને તેની આગળ અત્યંત અનુપાસ્ય અનિષ્ટદેવ કલ્પિત મૂળ
 અક્ષર ગુ. સ્વામીમાં ઘસડી જઈ તેનું શ્રીજી સાથે ભજન કરવાનું
 ઉટાંગ ઠરાવીને એવું જૂઠું સહ ભજન કરનારાને જ પૂર્ણ ભક્ત
 અને નહિ કરનારાને અપૂર્ણ ઉદંડ સમજવાનો પણ દુઃસિદ્ધાંત
 ફાખલ કર્યો છે. આમાં વધુ પડતો દુષ્ટ સિદ્ધાંત એ છે કે-આ
 બધી વાતો શ્રીજીએ કરેલી એમ એમને માથે સઘળો ભાર આરોપી
 દીધો છે. શ્રીજીની વાતો તો વચનામૃત સત્સંગિ જીવન વિગેરેમાં
 બીજા શુદ્ધ રૂપમાં વ્યક્ત શાસ્ત્રીય છે. તેમાં એવું કશું તૂટ નથી.
 તો આવી વંઠેલ દૂષિત વાતો લાવ્યા ક્યાંથી? નિરક્ષરમાંથી
 લાવ્યા હોય તો બંધબેસતું આવે. આ સિદ્ધાંત સાગર ચોપડી
 તો અક્ષરે અક્ષર શ્રીજીના મૂળ સિદ્ધાંતથી જુદા કે આગવા
 સિદ્ધાંતોના સાગરરૂપ છે. આ ચોપડી છપાઈ ત્યારે આની
 અપ્રમાણિકતાનો ઉઠાપોહ બહુ જ ઉગ્ર સારાય સમાજમાં થએલો
 પેપરોમાં પણ પ્રસિદ્ધ થયો હતો. એટલે અધિક કહેવાની જરૂર
 નથી. જ્યાં સઘળું જ કલ્પિત હોય ત્યાં સાચું કશું જ ન હોય.
 પ્ર. ૬ ની ચોપડીના પ્ર. ૫ વાત ૪૨૭ સ્વામીએ કહ્યું જે મહારાજે
 શિક્ષાપત્રીમાં અવિદ્યાન વાત કોઈ રાખી નથી. ત્યારે હારશંકર-
 ભાઈએ પૂછ્યું જે અવિદ્યાન વાત કોઈ નથી. ત્યારે મૂળ અક્ષરનું
 પ્રગટપણું શિક્ષાપત્રીમાં શી રીતે છે તે કહો? ત્યારે સ્વામી કહે

એ વાત શિક્ષાપત્રીમાં લખી છે પણ અતિ સૂક્ષ્મપણે લખી છે. એટલે કોઈના સમજવામાં આવતી નથી....અને અક્ષરનું તો શિક્ષાપત્રીના ૧૦૯ ને ૧૧૦ શ્લોકમાં પ્રતિપાદન કર્યું છે. ભગવાન રાધાજીએ યુક્ત હોય ત્યારે રાધાકૃષ્ણ એવે નામે જાણવાને રૂઢિમણીરૂપ જે લક્ષ્મી તેણે યુક્ત હોય. ત્યારે લક્ષ્મીનારાયણ એવા નામે જાણવા. અને અર્જુને યુક્ત હોય ત્યારે નરનારાયણ એવા નામે જાણવા. અને બળ ભદ્રાદિકના યોગે કરીને એવે નામે કહેવાય છે. એટલે વર્તમાનકાળે પણ એમ જ કહેવાય છે. કહેતાં સ્વામી જે અક્ષર અને નારાયણ જે મહારાજ એમ સ્વામિનારાયણ નામ છે. એમ સમજવા સાડ ઉપર રાધાદિકનાં દૃષ્ટાંત દીધાં છે.... માટે એમ લખવાનો હેતુ એ છે કે જેમ રાધાકૃષ્ણ કહેવાય છે તેમ. કહેતાં મહારાજે પોતાના મુખ્ય ભક્ત જે અનાદિ અક્ષર તેમના નામ સાથે પોતાનું પ્રતિપાદન કર્યું છે. પણ એ કોઈ સમજતા નથી. (અક્ષર પુરૂષોત્તમ એવું નામ જ કોઈ ગ્રંથમાં નથી. કિં બહુના. શ્રીહરિના સહસ્ર નામો છે તેમાં પણ નથી.) એટલા સાડ એવા ભક્ત અને ભગવાનને વિષે ભેદ ન સમજવો. એમ કહ્યું છે. કહેતાં એવા અર્થે સહિત જે સ્વામિનારાયણની ભક્તિ તેજ તે સર્વેને કરવી.

આમાં આ રીતે અવળા અધમ અર્થો અનેક કરીને શ્રીજીની અપર મૂર્તિરૂપ મુખ્ય ગ્રંથ શિક્ષાપત્રીના તત્ત્વ પર રહસ્ય શ્લોકોને સાવ ગદ્દન મારવાની ધૂર્ત ધૂંટતા વાપરી છે. શિક્ષાપત્રી ઉપર ગ્રંથકર્તા શતાનંદ મુનિએ જ અર્થદીપિકા નામની મહા ટીકા શાસ્ત્રાનુસારી કરી છે. જેને સાંભળીને શ્રીજીએ ‘અમારો સઘળો અભિપ્રાય આમાં બરોબર આવ્યો છે.’ એમ કહીને ટીકાની પ્રશંસા શતાનંદ મુનિ સાથે કરેલી સત્સંગિજીવનમાં જ સુવ્યક્ત છે. શિક્ષાપત્રી જેવા મુખ્ય માન્ય પ્રામાણિક પ્રબન્ધમાંથી નાસ્તિક કૂટકપટ યુક્ત પ્રયુક્તિથી નિરક્ષર અક્ષરની મનઃકલ્પિત ગોઠવણી ગામઠી કરી અને તેને સ્વા. ના. નામમાં સ્વામી શબ્દાર્થમાં અડાવી દીધાની અંધ ઉન્મત્ત અવળાઈ કરી એ કેવું વિચિત્ર છે ?

આ અર્થ મૂર્ખ મૂર્ધન્ય મંડળીમાં શોભે તેવો છે. અર્થમાં દિવા રાત્રી જેટલું અંતર સુરોને સમજાઈ જાય તેવું સ્પષ્ટ છે. શબ્દ જ કપોલ કલ્પિત છે. અર્થની તો વાત જ ક્યાં છે ? ભકત અને ભગવાનમાં ભેદ ન સમજવો. આ પણ કેવી શાસ્ત્ર વિરુદ્ધ વાત ૧૧૩ શ્લોકથી ઉટાંગ ઉપજાવી કાઢી છે. ભકત અને ભગવાનનો ભેદ નથી એમ કહેવાનો પ્રસંગ જ નથી. એ પ્રકરણ તો પરબ્રહ્મના નિરૂપણ પર છે. ભકત ભગવાનમાં ભેદનસમજનારાને તો લોચા ૧૩માં શ્રીહરિએ દુષ્ટ મતવાળા અને અતિપાપિષ્ઠ જાણવા ને તેના દર્શન પણ ન કરવાં એમ કહ્યું છે. ઉપાસના તો ભગવાન અને ભકતના ભેદથી પ્રવર્તે છે. આવો અર્થ શિક્ષાપત્રીમાંથી કોઈ સમજતા નથી એમ એકલા જ સમજાવે છીએ. આવી કલ્પના કરવાનો પાપાશય એટલો જ છે કે એમ ઠરાવીને ઉપાસ્ય શ્રીહરિ સાથે અનુપાસ્ય કલ્પિત અક્ષરની ઉપાસના ઘુસાડી દેવી અને એની પાછળ આપણે પણ અક્ષરના અવતાર કે મુકત તરીકે હાથલ થઈને પુજાઈ ખાવું આ તે અર્થ કયો કે મૂર્તિમાન અનર્થ આવા અર્થ કરનારાને સંપ્રદાયના કહેવા કે સં. બહાર વિમુખ ?

જેમ સ્વા. ના. નામમાં સ્વામી શબ્દનો અવળો અર્થ ગોઠવી કાઢ્યો તેમ મુખ્ય નામ હરિકૃષ્ણમાં પણ અવળો અર્થ સમજાવવાની પણ દુર્બુદ્ધિ વાપરી જણાય છે. પ્ર. ૨ ની ચોપડીની પ્ર. ૨ વાત ૬૬ “મહારાજ પોતાના અક્ષરધામ સોતા આંહિ પધાર્યા છે. તે બન્નેના સ્વરૂપનો દૃઢ નિશ્ચય કરાવવો એજ પ્રયોજન સાડું અમોને રાખ્યા છે. મનજીભાઈએ પૂછ્યું જે બે સ્વરૂપની નિષ્ઠા કરાવવી છે ત્યારે મહારાજે હરિકૃષ્ણ મહારાજ એકની જ મૂર્તિ કેમ પધરાવી છે ? ને તેવી વાત પણ કેમ કરી નથી ? એટલે સ્વામી કહે, મહારાજે તો પ્રથમથી જ વાસુદેવ નારાયણની બે મૂર્તિઓ ગઢડામાં પધરાવી હતી. ને હાલ તે ચોરડો વાસુદેવ નારાયણના નામથી જ ઓળખાય છે. વડતાલમાં પણ પ્રથમ ચોરડી તળે નર-નારાયણની બે મૂર્તિઓ પધરાવી હતી... પણ

મહારાજનો એ સિદ્ધાંત હજી કોઈ સજ્જમતું નથી. ફરી પૂછ્યું જે વાસુદેવ નારાયણ એટલે શું ? સ્વામી કહે, વાસુદેવ એટલે અક્ષર અને નારાયણ એટલે પુરૂષોત્તમ એમ મહારાજે તો અક્ષર પુરૂષોત્તમની જે મૂર્તિઓ પધરાવી હતી તે અત્યારે સમજાતું નથી. પણ મહારાજ પોતાનો સિદ્ધાંત પ્રવર્તાવશે ત્યારે સૌના જાણવામાં આવશે પણ તે દિવસે તમે નહિ હો. વિગેરે.

આ ગપ્પાટકમાં તો શ્રીજીએ જે એક ભગવાન પોતાના જ ભજનીય સ્વરૂપનો દૃઢ નિશ્ચય કરવાનો કહ્યો છે એની સાથે મૂળ નિરક્ષર અક્ષરનો પણ કલ્પિત અધિક નિશ્ચય ઘુસાડી દેવાની ધૃષ્ટતા-દુર્જનતા વાપરી છે. પૂછનારે તો પૂર્ણ પ્રજ્ઞાથી પૂછ્યું છે કે જ્યારે જે સ્વરૂપની નિષ્ઠા કરવાનો શ્રીજીનો અભિપ્રાય શુભ હતો તો વડતાલમાં હરિકૃષ્ણ નામની એકલી જ મૂર્તિ પધરાવી અને સાથે અક્ષરની કેમ ન પધરાવી ? અને તેવી વાત પણ શાસ્ત્રમાં કેમ કરી નથી ? આનો યોગ્ય ઉત્તર નહિ આપી શકવાથી આડાં અવળાં અનવધિક અસંખ્ય બાલાં મારીને પરાણે પૂરું કયું છે. વાસુદેવ નારાયણની જે મૂર્તિઓ ગઢડામાં પ્રથમ પધરાવ્યાનું કહીને વાસુદેવ શબ્દનો પણ અવળો અર્થ 'અક્ષર' કહીને અક્ષર પુરૂષોત્તમની મૂર્તિઓ પધરાવવાનું ગઢડામાં પહેલવહેલું ઉટાંગ ગોઠવી કાઢ્યું. ગઢડામાં મૂર્તિ પધરાવી તેનું વિવેચન સ. પ્ર. પ અ. ૩૨ શ્લોક ૪૪ માં છે. અર્થ એવો છે કે પ્રભુ શ્રી હરિ એ અલય રાજાના દરબારમાં ઉત્તમ મંદિર વિષે રાધિકા શ્રી રાસેશ્વરીની પ્રતિમા સાથે જ વાસુદેવ શ્રીકૃષ્ણ ભગવદ્વ્યાની સ્થાપના યથાવિધિ કરી. આ શ્રી રાધાકૃષ્ણ પ્રતિષ્ઠા-વિધિમાં પણ મોટો ઉત્સવ કર્યો. આમાં તો રાધા અને કૃષ્ણ એ જે નામની જે જ મૂર્તિઓની સ્થાપના આવે છે. અને કૃષ્ણને જ વાસુદેવ નારાયણ નામથી કહ્યા છે. જેમ હરિકૃષ્ણ નામ છે તેમ આ બન્ને શબ્દો એક જ વ્યક્તિને કહેનારા છે. પણ ભિન્ન ભિન્ન વ્યક્તિને નહિ. આમાં નિરક્ષર અક્ષરોનો ગંધ પણ નથી ? ક્યાં અક્ષરાતીત વાસુદેવ અને ક્યાં કલ્પિત અત્યલ્પ અક્ષર ?

દિવસરાત્રી જેટલું જળરૂં અંતર જાણીતું છે. વડતાલમાં પ્રથમ
 ખેરડી તળે નરનારાયણની જે મૂર્તિઓ પધરાવી હતી.
 તે અક્ષર પુરુષોત્તમને સમજવા માટે હતી. પણ મહારાજનો એ
 સિદ્ધાંત નહિ સમજીને પાછળથી હરકૃષ્ણની એકલી મૂર્તિ
 વડતાલમાં પધરાવી દીધી એવો આ વંચકવાતનો દુરાશય સમજાય
 છે. એટલે પ્રથમ નરનારાયણ પધરાવ્યા ત્યારે તો મહારાજનો
 અભિપ્રાય હતો તે કોઈ સમજ્યા નહિ અને પાછળથી ફેરવી
 નાખીને એકલી હરિકૃષ્ણ નામની મૂર્તિ પધરાવી દીધી. એટલે
 આમાં શ્રીજીનો અભિપ્રાય ન હતો. એવો દુરાશય દેખીતો છે.
 એ રીતે આ વાત પણ ખનાવટી છે. વળી આ સિદ્ધાંત અત્યારે
 સમજાતો નથી. પણ મહારાજ પોતાનો સિદ્ધાંત વિમુખ દ્વારા
 પ્રવર્તાવશે. ત્યારે સૌને જાણવામાં આવશે એમ કરીને જે અત્યારે
 વિમુખોએ અક્ષર પુરુષોત્તમની આવી અંધ પ્રવૃત્તિ સ્વામિ-
 નારાયણ નામ દ્રોહી સામાવાડીયા સંપ્રદાય દ્રોહી કરી છે. તેનું
 પણ ભવિષ્ય જાણી નાખ્યા જેવી ખંડ ભંડ ભાષા ઉઘડ વાપરી
 છે. આ આખી વાતનો દુરભિપ્રાય એવો નીકળી આવે છે કે
 મહારાજે કે આચાર્યે અત્યાર સુધીમાં જે હરિકૃષ્ણાદિકની
 પ્રતિમાઓ પધરાવી છે તેમાં શ્રીજીનો ખુદ અભિપ્રાય ન હતો.
 શ્રીજી મહારાજના શુદ્ધ અભિપ્રાયને પણ ચોમેરથી કેવો ગર્હન
 માર્યો છે. તે આ ઉઠાંગ વાત ઉપરથી સમજાય છે. વડતાલમાં હરિકૃષ્ણની
 એકલી મૂર્તિ ભક્તોના ધ્યાન આરાધના માટે પધરાવી પણ સાથે
 મનઃકલ્પિત મૂળ અક્ષર ગુ. સ્વામી નહિ હોવાથી ફાવતું આવ્યું
 નહિ. એમ આ નિંદા વાત ઉપરથી સમજાય છે. આ રીતે
 શ્રીજીનાં બીજાં ઘણાં નામોના અવળા અર્થો શાસ્ત્રાનુસંધાન
 વિના ઉઠાંગ ગોઠવ્યાં છે તેનો લખતાં પાર આવે તેમ નથી. આ તો
 દિગ્દર્શન કરાવ્યું છે. માટે સત્સંગીઓએ આવા ઈષ્ટ દેવ દ્રોહી
 ખળેટીખળો અને ધૂતધર્તીગોમાં ભળવું જોઈએ નહિ. એવાઓનાં
 ખાનમાન દૂરથી જ ત્યાગ કરી દેવાં જોઈએ. એ ખરેખરી વાત છે.

સર્વને ખાસ જાણવા તાત્પર્ય એટલું જ છે કે સંપ્રદાય શુદ્ધ શ્રીજી સ્થાપિત ઉપાસનાનો ત્યાગ કરી-કરાવી અક્ષર પુરુષોત્તમ નામની કુપોજ કલ્પિત અતિ અશુદ્ધ અશાસ્ત્રીય નિંદા ઉપાસનાના પ્રચાર માટે મંદિરો બાંધી તેમાં અક્ષર પુરુષોત્તમની મૂર્તિઓ બેસાડી. આ બંધી મંડળી કુમે કુમે ભગવાન શ્રીહરિ સ્થાપિત શુદ્ધ સંપ્રદાયમાં પૂજ્ય માન્ય દેવ-મૂર્તિઓ, આચાર્યો, ત્યાગીઓ, સત્સંગીઓ તેમ જ સંપ્રદાય માન્ય સચ્ચાસ્ત્રો તથા સંપ્રદાયની સ્થાપિત શુદ્ધ સઘળી મર્યાદા વિગેરે બંધી બાબતને જેમ તેમ અનેક મુખે ખંડન કરનારી કે દૂષિત કરનારી કે રૂપાંતર કરનારી અને અનિંદા નિંદાથી જ પેટ ભરનારી વિમુખ મુખ્ય નિવડી, અને આ દૂષિત વિમુખ મંડળીએ સંપ્રદાય થકી ભોળા અજ્ઞાણ ઘણા પવિત્રસત્સંગીઓને અવળો બોધ આપી ખાનપાનથી પોતાના સ્વભાવને અનુસરનારા પતિત બનાવ્યા.

મર્યાદામાં રહેલા ત્યાગીઓ તથા તેમને માનનારા હરિભક્તોનો જે પક્ષ રાખવો તે મહારાજે “નિયમ નિશ્ચય અને પક્ષ” એ પ્રમાણે મોક્ષના સાધનમાં ગણ્યો છે.

આ સ્વામિનારાયણનો અવળો અર્થ કરનારા દ્રોહી વિમુખો સન્મુખોને અસ્પૃશ્ય અશ્રવ્ય અદૃશ્ય છે. એવો અવળો અર્થ કરનારાને “જય સ્વામિનારાયણ” કહેવા કે ઝીલવા તે પણ મહા અપરાધ અપરિહાર્ય છે. જેઓ શબ્દોના ખોટા અર્થ કરતા હોય તેવા પાખંડીઓનો સંગ ન કરવો એવું પણ શાસ્ત્ર છે.

શરણાગત કે સ્વરૂપ નિષ્ઠાવાળાને સંપ્રદાયનાં સર્વે અંગો દેવ આચાર્ય શાસ્ત્ર સંત વિગેરેનો આશ્રય દૃઢ રાખવાનો છે. તેને સર્વથા છોડીને બહાર જનારા, એટલું જ નહિ પણ તે અંગોને અનેક પ્રકારે નિંદનારા, બહારવટું કરનારા સત્સંગી જ ન રહ્યા હોવાથી તેમને ધામને બદલે ધક્કામુક્કા જ ચમદત હસ્તક અંતે મળવાના છે. ગુણાતીનાનંદ સ્વામીની પ્ર. ૨ની પ્ર. ૧ વાત ૧૫૭માં સત્સંગમાંથી વિમુખ થયો તે ભગવાનમાંથી પડ્યો એમ જાણવું.

પ્ર. ૨ વાત ૧૩૬ સત્સંગથી વિમુખ થયો એથી બીજી હાર નથી. આ રીતે વાતોમાં જ સત્સંગમાંથી પડ્યો તે ભગવાન થકી પણ પડી ગયો. એમ કહેવા પૂર્વક તેને મહાપાપ અને મહા હાનિ તરીકે સ્પષ્ટ કહે છે. વેદ પણ કહે છે કે અન્ધતમઃ પ્રવિશન્તિ ચેડસમ્ભૂતિમુપાસતે જેઓ ખોટી ઉપાસના કરે છે તે અન્ધતમ નામના નરકમાં પડે છે ઇત્યાદિ.

છેવટે તત્ત્વ કહેવાનું એ છે કે-ઉપરના સર્વ ઉપાધિયાઓએ પોતે જેને ઉપાસ્ય અધિષ્ઠાતા માન્યા હોય તેના પૃથક્ નામથી પંથ ચલાવવો અને તે નામની જ ધૂન્ય ભજન કરવું. એમાં સ્વા. ના. નામનું વગોણું ન કરવું. જ્યારે પાટલો બહલ્યો છે ત્યારે ચથેચ્છ કરવાની છૂટ છે. એવા અવળા અભિપ્રાયવાળા મહાદ્રોહી-ઓને વાતચિતમાં પણ સાચા અનુયાયિઓએ જય સ્વામિનારાયણ કહેવા કે તેણે કહેલા ઝીલવા જોઈએ નહિ. એનો સંગ સર્વથા ત્યાગ કરવો જોઈએ. આ તો ઉપાસ્ય દેવતા શ્રીહરિના અસાધારણ નામનો જ મહાદ્રોહ થાય છે. તે સામાન્ય નથી પણ સર્વાધિક છે માટે બધી અવળાઈ મૂકીને વિમુખનાં ખાનમાનનો ત્યાગ કરીને ‘સ્વામિનારાયણ’ અખંડ મંગળ નામને સાચા ભાવથી સીધા અર્થના અનુસંધાનથી સર્વ કોઈ જપશે અને મોક્ષ મેળવશે.

આ લખાણ સ. ગુ. શાસ્ત્રી હરિજીવનદાસજીએ ઘણાં વર્ષો પહેલાંના તેમના લેખોમાં જાહેર કરેલું જ છે. પરંતુ હાલના ઘણા સત્સંગી-ઓને તે ખ્યાલમાં પણ નથી અને તેમને વાંચવા પણ મળતું નથી જેથી તેવા જનોની માગણીને લીધે તથા સત્સંગના હિતને માટે ફરીથી એ જ આ પુસ્તિકા રૂપે પ્રગટ કર્યું છે. ઉદ્ધારક અને પ્રકાશક શાસ્ત્રી હરિસ્વરૂપદાસ કોઠારી.

—સુરત સ્વામિનારાયણ મંદિર

અનાદિ, મૂળ, અક્ષર શબ્દોનું શાસ્ત્રિય નિરૂપણ

વેદો અને વૈદિક સાહિત્યમાં શાશ્વત અર્થ બતાવવા માટે અક્ષર શબ્દ વપરાયેલ છે. અને અક્ષર શબ્દથી જીવ, ઇશ્વર, દિવ્ય પ્રકૃતિ, બ્રહ્મ અને પરબ્રહ્મને કહેવા છે. જેમ કે “સહસ્રાક્ષરા પરમે દ્યોમન” (રુગ્વેદ મં. ૧ સૂ. ૧૬૪/૪૧) “एकस्य वा अक्षरस्य प्रशासने गर्गि” (બૃ. ઉ. ૩-૮) “यथा तदक्षरमधिगम्यते” (મુ. ઉ. ૧-૧-૫) “ऋचो अक्षरे परमे द्योमन्यस्मिन् देवा अधिविश्वे निषेदुः” (રુગ્વેદ મં. સૂ. ૧૬૪-૩૬). ઉપરોક્ત પાંચેય તત્ત્વોને અક્ષર શબ્દથી કહેલ છે પરંતુ પૌરાણિક ગ્રંથોમાં આ તત્ત્વોને અનાદિ શબ્દથી કહેવામાં આવે છે. અને શ્રીજી મહારાજ પણ સ્વમુખે કહે છે કે-“વેદ પુરાણ ઇતિહાસ ને સ્મૃતિઓ એ સર્વ શાસ્ત્રમાંથી અમે એ સિદ્ધાન્ત કર્યો છે. જે જીવ, માયા, ઇશ્વર, બ્રહ્મ અને પરમેશ્વર એ સર્વે અનાદિ છે” (વચનામૃત ગ. અં. ૧૦). સાંખ્યશાસ્ત્રમાં આ તત્ત્વોને મૂળ શબ્દથી કહેવામાં આવે છે. જેમ કે મૂળ પ્રકૃતિ મૂળપુરુષ અર્થાત અનાદિ, મૂળ, અને અક્ષર આ ત્રણેય વિશેષણો એક જ શાશ્વત અર્થને બતાવનાર એકાર્થી છે તેમજ ગીતામાં તથા વચનામૃતમાં પણ અક્ષર શબ્દથી મુક્તાત્માઓ કહ્યા છે માટે કોઈ એક સંતને અનાદિ મૂળ અક્ષર મૂર્તિ કહેવાથી તેમની વિશેષતામાં કે યોગ્યતામાં જરા પણ વધારો થતો નથી. ઊત્તરુ આવી માન્યતા ધરાવતી વ્યક્તિઓની અજ્ઞાનતા અને મૂર્ખતાનું પ્રદર્શન કરે છે.

તેમજ અર્થની દ્વિરુક્તિવાળા અનાદિ, મૂળ શબ્દોને અક્ષર શબ્દ સાથે જોડવાથી અક્ષર શબ્દના અક્ષરભાવને નિરોધ કરીને ક્ષરભાવનું પ્રાંતપાદન થવાથી આ વિશેષણો સ્વાત્મઘાતી જ બને છે માટે નિરક્ષરી મુર્ખાઓએ આવું કપોલ કુદિપત શાબ્દિક પાખંડ ચલાવ્યું છે અને આવા પાખંડને માનનારા ભોળા ભોળા મુમુક્ષુ

જીવાત્માઓનો મોક્ષ બગાડે છે. માટે આવા કપોલ કલિપત
પાખંડથી દૂર રહેવું એજ કલ્યાણકારી છે.

સંપ્રદાયના શાસ્ત્રો અને પરંપરાનું ગવેશણાત્મક અન્વેષણ
કરતા જણાય છે કે, આ ભતનું પાખંડ વિક્રમ સંવત ૧૯૧૯ બાદ
શરૂ થયું છે. પહેલવહેલા નિરક્ષરી ગુરુમુખ જ્ઞાનવાળા અભણ
ભકતોએ શ્રીજી પ્રભુ સાથે અક્ષરબ્રહ્મ ધામથી સાથે આવેલા
પાંચસો પરમહંસો માટે આ વિશેષણો આપવાનું શરૂ કર્યું પાછળથી
આ ગુરુમુખી પંથમાં માન પાન અને ધનના લાલચુ સ્વાર્થીઓ
ભળીને એક અક્ષર પુરૂષોત્તમ બંડ નામનો પાખંડી અને
મનઃ કલિપત અપસિદ્ધાંતવાળો નિહિત અવૈદિક પંથ શરૂ કર્યો
છે અને પગારદાર વ્યક્તિઓ દ્વારા અનેક પ્રકારના કપોલ
કલિપત ખોટા પરચાઓ અને આશિર્વાદના કાલ્પનિક ચમત્કારોનો
પ્રચાર કરીને ગુજરાતની ધર્મપ્રેમી ભોળી જનતાનું ધન ધૂતવાનું
એક પાખંડ લઈને અનેક જીવાત્માઓનો મોક્ષ બગાડે છે, કારણ કે
પ્રમૂર્ખ જેવા પામર વ્યક્તિને ઈશ્વરનું સ્વરૂપ ભલાવીને અનેક
જીવાત્માઓને કુમાર્ગે લઈ જનાર પાખંડીઓ નિશ્ચિત ચમપુરીના
અધિકારી (ભોક્તા) બને છે. માટે આવા પાખંડીઓ દ્વારા અપાતો
અને ઉચ્ચારણ કરાતો “શ્રીસ્વામિનારાયણ મહામંત્ર કૃપા આપનાર
થતો નથી. તે તો ચંડાળના ઘરમાં માણસની ખોપરીમાં રહેલ ગંગાજળ
જેવું જ કહેવાય. માટે શ્રીજી મહારાજના સાચા હરિભકતોએ તો
આવા પાખંડીઓથી દૂર રહી શ્રીજી મહારાજની બાંધેલ મર્યાદામાં
રહીને શ્રીસ્વામિનારાયણ મહામંત્રનો જપ કરવો તે જ આ લોક
અને પરલોકમાં મહાસુખીઆ થવાનો અદ્ભુત ઉપાય છે. આ જ
મહામંત્ર સર્વે મનોરથોને પૂર્ણ કરનાર થાય છે.

મુદ્રક : મોતનખેન મોહનલાલ બામી, જ્ઞાનંદ પ્રિન્ટીંગ પ્રેસ,
હરિયા મહેલ, સુરત.